

Baština Dusty Covers

O kakvoj su budućnosti sanjala hrvatska djeca tijekom Prvoga svjetskoga rata?

Berislav Majhut

Prema ocjeni hrvatskoga povjesničara Dušana Bilandžića (1999: 38):

Od začetka procesa formiranja hrvatske nacije do sloma Austro-Ugarske magistralno opredjeljenje hrvatskih političara, inteligencije, svećenstva i političkih stranaka nije bilo ni stvaranje nezavisne hrvatske države – jer je to, ma koliko bilo blisko srcu svakoga nacionalnog borca, bilo nerealno – ni stvaranje Jugoslavije, jer ta ideja nikada, pa ni 1918./19. u narodu nije prevladala, već je dominantna opcija bila ujedinjenje svih hrvatskih zemalja u Trojednoj kraljevini u sastavu Monarhije. Dakle, nacionalni je cilj bio hrvatska (federalna) država u habsburškoj (kon)federaciji od 1848. do 1918.

Opraštajući se od svojih sinova i muževa koji su 1914. kretali u rat, hrvatske su majke i žene ispraćale ratnike koji se idu boriti za cara i domovinu. Ali oni su se išli boriti i za nešto više i nešto intimnije jer su bili svjesni toga da se možda neće vratiti živi i stoga su morali, polazeći na ratište, vidjeti sebe i kao zaštitnike onih i onoga što ostavljaju za sobom. Zato su hrvatske žene pričale unucima i djeci o njihovim očevima – junacima. I onda, odjednom, nakon 1. prosinca 1918., njihovi sinovi i očevi su se vraćali ako ne u ljesovima i obogaljeni, onda kao poraženi vojnici koje je pobijedila „junačka srpska vojska“, vojska koja je postala stup nove države u kojoj se našla Hrvatska. Ti pobijedjeni vojnici bili su, dakle, u jednom ranijem trenutku neprijatelji države od koje sada traže posao, mirovine, invalidnine, dokumente. Neprijateljstvo nove države prema pobijedenomu neprijatelju, Austro-Ugarskoj, onemogućivalo je objektivni pristup evaluaciji cijeloga toga dijela hrvatske povijesti. Stereotip iz kojega je prosuđivano to povijesno vrijeme, Bilandžić je ovako opisao (1999: 37):

Većina radova jugoslavenske historiografije, posebno one srpske provenijencije, argumentirala je tezu kako je Habsburška Monarhija kao vodeća zemlja katoličkoga konzervativizma, država carskog apsolutizma i despocije, bila tamnica naroda, posebno Južnih Slavena.

A onda se tako nastavilo i za vrijeme komunističkoga režima. Natpis sa spomenika na zagrebačkome Mirogoju podignutoga 1919. *Palim hrvatskim vojnicima u Prvom svjetskom ratu 1914. – 1918.*, bio je 1945. izbrisan jer – čemu spomenik „zavedenim“ vojnicima koji su ginuli za „interese stranoga imperijalizma“?

Onodobna dječja književnost vjerno je pratila i opisala povijesna kretanja pa se djeci pružala dječja književnost koja je prikazivala ratni sukob i žrtve njihovih očeva. No nakon 1918. ta je književnost zaboravljena i nju povijest hrvatske dječje književnosti nije spominjala tijekom cijeloga ostatka dvadesetoga stoljeća. Samo nekoliko radova pokušava revalorizirati cijeli taj kompleks dječje književnosti i konteksta dječje kulture oko Prvoga svjetskoga rata. Ovim se prilogom i cijelim tematskim brojem *Libri & Liberi* pridružuje za sada slabašnomu nastojanju da se tomu periodu povijesti hrvatske dječje književnosti i kulture obrati pozornost koju ona svakako zaslužuje.

Oba priloga u nastavku svjedoče o dubini strepnje koja je natapala dječju svakodnevicu tijekom Prvoga svjetskoga rata, strepnje o tome što donosi kraj ratnoga sukoba. Što će se dogoditi kad rat završi? Kakva je sudbina namijenjena svakomu pojedincu, narodu i državi?

Djetinjstvo u austro-ugarskoj, a tako i hrvatskoj sredini tijekom Prvoga svjetskoga rata dokumentiramo brošurama o austrijskom filmu *Djeca ratnika* iz 1915. godine i knjižicom koja sadrži igrokaz za djecu Zdenke Smrekar, najvjerojatnije iz 1916. godine.

Djeca ratnika (Das Kriegspatenkind)

Sav prihod od prodaje brošure *Djeca ratnika* bio je namijenjen sekciji Naša djeca Udruge učiteljica. Brošura je zapravo reklama za film koji se tada upravo prikazuje u osječkomu kinu Royal. Iako film nije dječji već je namijenjen općoj publici (pa onda i dječjoj) sam najdublji razlog snimanju filma upravo je problematika djece koja ostaju nakon mrtvih očeva u egzistencijalno ugroženim obiteljima. U tim najranjivijim bićima društva, koja su se odjednom nezaštićena našla na vjetrometini, leži budućnost društva. I to je briga i strepnja koja jednako destabilizira moral društva u civilnoj pozadini kao i borce na frontu. Njima treba dati utjehu, vjeru, viziju budućnosti i to je ono što donosi film.

Das Kriegspatenkind, austrijski film u režiji Emila Leydea, prema scenariju Alfreda Deutsch-Germana, službeno je imao premijeru 8. listopada 1915. U hrvatskoj distribuciji pojavio se ili na samome kraju godine 1915. ili na samome početku 1916. pod naslovom *Djeca ratnika: drama iz savremenog života*. Brošura donosi kritičke osvrte bečkih autora na film, glumačku postavu, prepričanu filmsku priču te fotografije pojedinih filmskih prizora. Na kraju, dvije su stranice brošure ispunjene reklamama.

Podnaslov je samo djelomice točan zbog toga što se radnja manjim dijelom događa u sadašnjosti (1915.), a većim dijelom u budućnosti, za 10 godina, to jest 1925., odnosno još kasnije, nakon 20 godina, to jest 1935., jer se zapravo prate sudbine dvoje djece rođene na samome početku rata.

Kratki sadržaj filma: Dočasnik Josip Klaus na bojnome polju spasi od sigurne smrti ranjenoga majora Erbena ali pri tome pogiba. Oporavivši se od ranjavanja, major Erben pokušava na sve načine saznati tko je bio njegov spasilac ali mu to ne polazi za rukom. Poginulomu Josipu Klausu rodio se sin koji je sada siročić i kojega je majka po ocu nazvala Josip. U teškim okolnostima koje su nastale za njihovu obitelj, gospođa se Klaus obratila društvu koje se bavi opskrbom djece ratnika a u koje su se uključile gospođe i iz najviših društvenih krugova. Priču o smrti njezina supruga Klause čula je i gospođa Erben koje se ona toliko dojmila da je odlučila preuzeti brigu o dječaku Josipu. Deset godina kasnije, dječak Josip provodi vrijeme u marljivome učenju i igri s kćeri majora Erbena koja se u međuvremenu rodila. Djeca se jako zbližuju. Još deset godina kasnije, dvadesetogodišnji Josip voli Mariju, ali je svjestan nepremostive društvene razlike među njima. On odlazi u Škodinu tvornicu topova u Plznju gdje se ističe svojom sposobnošću. Marijinu je ruku zaprosio Barun Werden. Mariji je grozna svaka pomisao da će se morati udati za njega. Otac Marijin, general Erben, primjećuje da se između

njegove kćeri i Josipa razvila ljubav i on odlazi do Josipove majke kako bi ju zamolio da utječe na Josipa da ne staje na put sreći njegove kćeri Marije. Josip pristaje povući se. Uto general Erben slučajno opazi veliku fotografiju Josipova oca koja visi na zidu i u njoj prepoznaje čovjeka koji mu je spasio život. Tronut, general Erben polaže ruku svoje kćeri u Josipovu ruku.

Na pragu novog doba

Prigodni igrokaz *Na pragu novog doba: dječji rodoljubni igrokaz iz ratnog doba* (Smrekar [2016]) ciljano je napisan za Silvestrovo 1916.¹ I ovdje je muka zebnje, iščekivanja i nagađanja što će se dogoditi kada rat jednom mine ona glavna pokretačka ideja igrokaza. No, dok je film *Djeca ratnika* zapravo film o brizi i sudbini države, *Na pragu novog doba* igrokaz je prepun vjere u skorbu prekretnicu koja donosi sreću i prosperitet hrvatskomu narodu, a o čemu svjedoče i sljedeći stihovi (Smrekar [1916]: 17).

Da na braniku otadžbine stoji,
ko čvrsti bedem monarkije ove
da štit joj bude silan, nepredobiv,
pod slavim žezlom kuće habzburgove.

I da je čuva na Jadranskom moru,
što hrvatsko je već tisuću ljeta,
i što ga dušman uzalud svojata:
Jer hrvatsko će ostat, dok je svijeta!

Zdenka Smrekar jasno pozicionira Hrvatsku, onako kako ju ona vidi na kraju ratnoga sukoba, kao cjelovitu, slobodnu i takvu da pruža sve mogućnosti razvoju narodnoga bića, unutar Austro-Ugarske kao širega državnoga okvira. No, ne bezuvjetno! Naime, unutar Austro-Ugarske Dalmacija je bila pod izravnom upravom Austrije. Austrija se protivila ujedinjenju Hrvatske, Slavonije i Dalmacije jer je sama željela biti pomorskom zemljom s izravnom upravom nad ratnom mornaricom. Stoga Zdenka Smrekar u citiranim stihovima podsjeća na tisućgodišnju hrvatsku nazočnost na Jadranu te traži ujedinjenje Dalmacije i Hrvatske (sa Slavonijom) kao ključni uvjet hrvatske slobode i opstojnosti.

Kratki sadržaj igrokaza: Tristogodišnji djed patuljaka u silvestarskoj noći očekuje povratak četvorice svojih unuka koje je razaslao po Hrvatskoj da se u to ratno vrijeme, koncem 1916., kada se posvuda čuje samo grmljavina topova, raspitaju što će Hrvatskoj donijeti nova godina. Budućnost Bog otkriva samo sjenama najvećih junaka pa su se patuljci razišli po cijeloj Hrvatskoj da ih nađu. Vratila su se sva četvorica. Prvi je potražio Ljudevita Posavskoga koji kaže da će Hrvatskoj doći dani ugleda, časti i moći onda kada među Hrvatima više neće biti izdajnika. Drugi patuljak potražio je Kralja

¹ Iako po starom Kugljevju običaju nije naznačena godina izdanja knjige, u samom igrokazu se kaže „Pa kad za osam ljeta dan taj dođe,/ što spomen-dan je naše domovine,/jer tisuć-ljeta svršit će se tada,/ što digla se do časti kraljevine“ (Smrekar [2016]: 17), a u napomeni se navodi da se Tomislav okrunio za kralja 924 (isto). Znači da je igrokaz napisan 1916. Inače, tisućgodišnjica krunjenja Tomislava slavila se 1925.

Petra Svačića koji također navješćuje sreću domovine ali tek kada Hrvati postignu slogu među sobom. Treći se vraća od Petra Zrinjskoga koji navješćuje novu sjajnu zoru hrvatskomu narodu onda kada se Hrvati vrate svojim korijenima. A četvrti se vraća od Kralja Tomislava koji vidi Hrvatsku opet kao kraljevinu ali tek onda kada budu sjedinjeni svi njezini dijelovi.²

Zdenka Smrekar

Hrvatska književnica Zdenka Smrekar (Petrinja, 9. travnja 1884. – 1946.) od samoga je početka svojega djelovanja intenzivno javno angažirana i to oko tri glavne teme: afirmacije hrvatstva, ženske emancipacije i odgoja mladeži. Održala je preko tisuću javnih predavanja. Gimnaziju je završila u Zagrebu 1902. Sedma je žena koja je stekla doktorat iz filozofije na zagrebačkome Mudroslovnome fakultetu (8. listopada 1917.) s radom *O volji sa psihološkog i pedagoškog gledišta*, pod mentorstvom dr. sc. Gjura Arnolda, i prva osoba koja je na hrvatskome sveučilištu u svoje doktorsko istraživanje uvela pedagogiju i tako utjecala na razvoj hrvatske pedagoške znanosti.

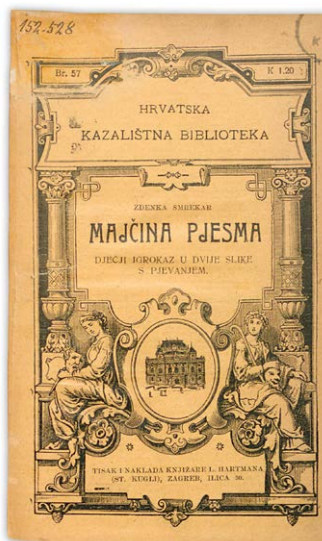
Nakon gimnazije radila je kao nastavnica na Višoj djevojačkoj školi u Zagrebu. Potom je bila profesorica na Učiteljskoj školi u Križevcima, ravnateljica gimnazije na Sušaku a od 1923. i u Zagrebu.

Uoči Prvoga svjetskoga rata Zdenka Smrekar je 5. srpnja 1914. sudjelovala u ženskoj sekciji Hrvatske narodne straže pri obilježavanju blagdana sv. Ćirila i Metoda u znak afirmacije slavenstva a protiv nadirućega kulturnoga ugrožavanja nacionalnoga identiteta u hrvatskim krajevima preko raznih „Lege nazionale, Julijana i Schulvereina“, kao što stoji u knjižici *Budi svoj!* (Bornemissa i dr. 1914: 19).

Od samoga uspostavljanja Kraljevine SHS sukobljavala se s državnim strukturama: 1921. oduzeta joj je putovnica, 1922. zabranjeno joj je govoriti u Karlovcu o Zrinskom i Frankopanu. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, u lipnju 1941., postaje odjelnom predstojnicom za žensko školstvo u Ministarstvu bogoštovlja i nastave. Umirovljena je u studenome 1943. Komunističke vlasti odvele su je iz stana 1946. i od tada joj se gubi svaki trag.

Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata objavljuje dječje igrokaze *Majčina pjesma* [1916], *Na pragu novog doba* [1916] i *Vraćaju se lastavice* [1917W]. Zanimljivo je da su u izdanjima tih djela uz tekst objavljeni i glazbeni brojevi,

² Ljudevit Posavski, knez Panonske Hrvatske vladao je od 810. do 823. godine, pamti se po (neuspjelom) ustanku protiv Franaka. Petar Snačić (Svačić), hrvatski je kralj koji je vladao od 1093. do 1097. godine, posljednji hrvatski kralj Hrvat. Pamti se po suprotstavljanju ugarskoj vojsci u bitci na Gvozdu, u kojoj je poginuo. Unuk čuvenoga branitelja zapadnoga svijeta od otomanske najezde, Nikole Šubića Zrinskoga (1508. – 1566.), Petar Zrinski (1621. – 1671.), bio je hrvatski ban od 1668. godine do smrti. Zajedno s Krstom Frankopanom (1643. – 1671.), mužem njegove sestre, poznat je po pobuni protiv apsolutističke vlasti Habsburgovaca zbog odnosa prema Hrvatskoj, Zrinsko-frankopanskoj uroti, koja je završila njihovim pogubljenjem, odmazdom Leopolda I. iz dinastije Habsburg, cara Svetoga Rimskoga Carstva i ugarsko-hrvatskoga kralja, nad dvama najmoćnijim i najuglednijim obiteljima hrvatskoga plemstva, te njihovim istrjebjenjem. Kralj Tomislav vladao je od 910.[?] do 928.[?] godine, a smatra se prvim hrvatskim kraljem, koji je, nakon niza kneževa, okrunjen 925. godine. Slavi se kao vladar koji je sjedinio hrvatske zemlje.

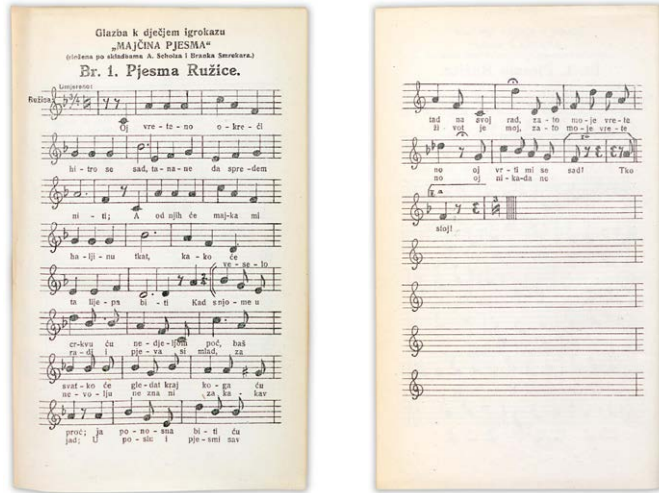
Sl. 1. Prednja strana korica knjižice *Majčina pjesma: dječji igrokaz u 2 slike s pjevanjem* Zdenke Smrekar, objavljene u Zagrebu, najvjerojatnije 1916. godine. Iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Fig. 1. Front cover of the booklet *Mother's Song: A Children's Play in Two Images with Singing* by Zdenka Smrekar, published in Zagreb, most probably in 1916. It comes from the collection of the National and University Library in Zagreb.

uključujući pjesme koje su se pjevale tijekom izvedaba. U knjižici *Majčina pjesma* (sl. 1.), napisanoj prema priči, odnosno igrokazu *Muttersegen* njemačke autorice Carle (Karle) Sermes, izvorno iz 1890. godine,³ objavljena su četiri notna zapisa, od kojih ovdje prenosimo dva: pjesmu kćeri Ružice koja je „složena po skladbama A. Scholza i Branka Smrekara“ (sl. 2.) i nepotpisanu koračnicu (sl. 3.).

Zdenka Smrekar pisala je za scenu i za redovitu kazališnu publiku, a u zagrebačkome Hrvatskome narodnome kazalištu izvedeni su joj sljedeći komadi: *Zlatna pralja* (1910.), *Tisuću i jedna noć* (1917.) te *U prvom svijetlu* (1937.). Najpoznatije joj je djelo igrokaz u jednom činu *Na Duvanjskom polju: pjesnički prikaz* (1924), a objavljen je u još dva izdanja, 1924. i 1925. Djelo pripovijeda kako su na Duvanjskome polju zakazale sastanak majka Hrvatska i njezine kćeri vila Jadrankinja, vila Posavkinja, vila Vrbaskinja, vila Podravkinja, vila Podunavka, vila Pokupkinja, vila Neretljanka,

³ Carla (Karla) Sermes (1851.–1929.) bila je ravnateljica Marijanske škole u Hildesheimu. Objavila je više igrokaza za mladež, a tako i *Muttersegen* [Majčin blagoslov], 1890. godine, u nakladničkom nizu Theater f. d. Kathol. weibl. Jugend [Kazalište za katoličku žensku mladež] u nakladi Schöning iz Paderburga. Iako ga je danas teško naći, djelo je, čini se, bilo prilično popularno jer je imalo još tri izdanja, i to 1903., 1913. i, s podnaslovom *Theaterstück für Kinder in drei Akten* [Igrokaz za djecu u tri čina], 1929. godine. Osim toga, u Regensburgu je 1908. godine izišla i partitura Georga Höllera, pod naslovom *Muttersegen: Theaterstück für Kinder in 3 Akten von Carla Sermes* [Majčin blagoslov: igrokaz za djecu Carle Sermes u 3 čina]. Zdenka Smrekar preradila je izvorno djelo u igrokaz u „dviije slike“ i prilagodila ga ciljnoj kulturi.

Sl. 2. Stranice s notnim zapisom „Pjesme kćeri Ružice“, skladatelja iz knjižice *Majčina pjesma* Zdenke Smrekar. Iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Fig. 2. Two pages with the sheet music of “The Song of Daughter Ružica”, from the booklet *Mother's Song* by Zdenka Smrekar. It comes from the collection of the National and University Library in Zagreb.

vila Mirna i vila Šujica. Sve su vile obučene u narodnu nošnju svojega kraja, samo je vila Mirna „sva u bjelini, a preko glave pada joj crna koprena“ (Smrekar 1925: 31).

Godine 1935. Zdenka Smrekar počela je izdavati list *Naša žena*, u ulozi urednice. Također je na različite načine sudjelovala u objavljivanju časopisa *Ženski svijet* i *Žene danas*. U časopisu *Naša žena* izlazile su i njezine priče od kojih 1937. sedam objavljuje u zbirci pod naslovom *Grička bakica priča* (sl. 4.). Još jednom, no kao pojedinačni naslovi, pripovijetke joj izlaze i u okviru Kuglijeva nakladničkoga niza *Pripovijetke djeda Nike*. U časopisu *Naša žena* izlazi joj 1935. i povijesni roman *Iz velikih dana* o događajima u Hrvatskoj 1848. godine.

Osim toga, Zdenka Smrekar bila je članica mnogih društava. Jedna je od osnivačica Društva hrvatskih književnica. Osnivačka skupština toga društva održana je 20. studenoga 1936. Od 1939. do 1941. bila je i predsjednica akademskoga društva Matija Gubec u okviru Sveučilišta u Zagrebu (Jareb 2007: 515).

Coda

Dok spominjanje prve brošure *Djeca ratnika* ima prije svega dokumentarnu zadaću prizivanja atmosfere svakodnevice u hrvatskoj civilnoj pozadini tijekom Prvoga svjetskoga rata, daleko od bojišta, druga knjižica, igrokaz *Na pragu novog doba* trebala bi evocirati hrvatsku dječju književnost toga vremena. Nadamo se da će faksimili tih dviju knjižica koje donosimo u nastavku biti poticaj na istraživanje zaboravljenoga razdoblja hrvatske dječje književnosti koje je do sada uglavnom bilo zanemareno.

What Future Could Croatian Children Dream of During the First World War?

Written by Berislav Majhut

Translated by Snježana Veselica Majhut

According to Croatian historian Dušan Bilandžić (1999: 38):

From the beginning of the process of the formation of the Croatian nation until the dissolution of the Austro-Hungarian Empire the major option advocated by Croatian politicians, intellectuals, the clergy and political parties was not the creation of an independent Croatian nation-state. No matter how dear to the heart of every Croatian patriot this idea was, at that time this option was unrealistic. Nor was the dominant option the creation of Yugoslavia because this idea was never, not even in 1918/1919, popular among the people. The dominant option was the unifying of Croatian lands into a third entity, which would enjoy equal status to Austria and Hungary, within the reformed Austro-Hungarian Empire. Therefore, in the period from 1848 to 1918, the major national goal was a Croatian (federal) state within the Habsburg (con)federation.

When, in 1914, Croatian mothers and wives bade farewell to their sons and husbands, who were leaving for the front, they saw off soldiers going to fight for the Emperor and homeland. However, these soldiers were also going to fight for something higher and more intimate, as they were aware that they might not come back alive. Thus, at the moment of leaving for the front, they had to see themselves as protectors of the people and the world they were leaving behind. This is why Croatian women would tell their children and grandchildren about their fathers – heroes. However, with the end of the war in 1918 and the disintegration of Austria-Hungary, these soldiers, someone's sons and fathers, returned from war, if not in coffins or crippled, then as members of a defeated army. They had suffered defeat at the hands of the "heroic Serbian army", the army that became the pillar of a newly established state, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, of which Croatia became a part.

These defeated soldiers were in a position to expect work places, pensions, veteran disability compensation, or personal documents from the government against which they had, not so long ago, fought. The hostility of the newly founded state towards the defeated enemy, the Austro-Hungarian Empire, hindered an objective approach to evaluating this part of Croatian history. Bilandžić (1999: 37) describes a stereotype underlying historiographic evaluations of this period:

The majority of Yugoslav historiographers, in particular those of Serbian descent, provided arguments in support of the thesis that the Habsburg Monarchy as the leading country of Catholic conservatism, a country of absolutist rule and despotism, was "the prison of nations", especially for South Slavic peoples.

This attitude continued to dominate during the Communist regime. Thus, the inscription ("To Croatian Soldiers Fallen in the First World War 1914–1918") on the monument erected to the memory of Croatian soldiers of the First World War at the main Zagreb cemetery, Mirogoj, was erased in 1945. Why have a monument to "misled" soldiers who gave their lives "for the interests of foreign imperialism"?

At the time of the First World War, children's literature faithfully described contemporary historical events. Thus, children could read about the war and the sacrifices of their fathers in children's literature. However, after 1918, such literature fell into oblivion and was not mentioned in the histories of Croatian children's literature in the 20th century. With this contribution to our section Dusty Covers and this entire special issue, *Libri & Liberi* wishes to join efforts, so far rather weak, to pay due attention to this period of Croatian children's literature and culture.

Both of the facsimiles below testify to deep anxiety that permeated the everyday lives of children during the First World War, an anxiety provoked by speculation about the outcome of the war and life in its aftermath. What will happen once the war is over? What destiny awaits each individual, the people and the state?

A brochure about the film *Djeca ratnika* [Children of Warriors], released in 1915, is presented below to document the atmosphere in society during the First World War across the Austro-Hungarian Empire. Another source documenting Croatian childhood in this period is a booklet containing a play for children written by Zdenka Smrekar, and published, most probably, in 1916.

Children of Warriors (Das Kriegspatenkind)

All the income from the sale of the brochure *Djeca ratnika* was intended for Our Children, a section of the Teachers' Association. The goal of the brochure was to promote the film *Djeca ratnika (Das Kriegspatenkind)* [Children of Warriors (A War Orphan)], which played in the Cinema Royal in Osijek. Although *Djeca ratnika* was not produced specifically for children but rather for the general public (including children), its goal was to present the problems of children who, after their fathers had lost their lives on the battlefield, lived in socially disadvantaged families. The future of the whole of society lay in these vulnerable beings, who overnight became unprotected and caught up in the war events. A sense of anxiety, provoked by such situations, had an adverse effect on the morale of the whole of society, both on the morale of civilians on the home front and soldiers on the front. They needed to be given comfort, faith, a vision of the future, and this is what the film managed to achieve.

Das Kriegspatenkind, an Austrian film directed by Emil Leyde according to the screenplay by Alfred Deutsch-German, had its official premiere on 8 October 1915. Entitled in Croatian *Djeca ratnika: drama iz savremenog života* [Children of Warriors: A Drama from Contemporary Life], the film was distributed across Croatia at the end of 1915 or at the beginning of 1916. The brochure contains reviews of the film by Vienna film critics, a casting list, a summary of the plot, and photographs of selected scenes. The two last pages of the brochure are filled with advertisements.

The second part of the film title is not completely accurate. As the plot follows the destinies of two children born at the onset of the war, only a minor part of the plot is set in 1915, while most of the plot occurs later, around 1925, and even later still, in 1935.

A summary of the film's plot: Non-commissioned officer Josip Klaus gets killed while he saves wounded Major Erben from certain death. Having recovered from his injuries, Major Erben goes out of his way to try to find out who his saviour was, but with no success. In the meantime, the late Josip Klaus had a son, who was given the name Josip after his dead father. As her family is in very difficult circumstances, Mrs. Klaus asks for help from a charity organisation supporting the children of fallen soldiers, whose members are ladies from the highest social circles. Mrs. Erben hears about the death on the battlefield of little Josip's father. Deeply impressed by the story of Josip Klaus's death, she decides to take care of his little son Josip. Ten years later, Josip, still a boy, spends his time studying hard and playing with Mrs. Erben's daughter, who had been born in the meantime. The children become very close. Another ten years later, 20-year-old Josip still loves Maria, although he is aware of the insurmountable differences in their social status. Josip goes to work for the Škoda factory, situated in Plzeň, where his abilities are highly appreciated. In the meantime, Maria is asked in marriage by Baron Werden, but she cannot stand the idea of marrying him. Maria's father, General Erben, who has noticed that his daughter and Josip are in love, pays a visit to Josip's mother in order to ask her to exert her influence and persuade Josip to withdraw so as not to stand in the way of Maria's happiness. Josip agrees to withdraw. However, General Erben notices a large photograph of Josip's father on the wall and recognises the man who saved his life. Deeply moved, General Erben gives the hand of his daughter to Josip.

On the Threshold of a New Age

The children's play *Na pragu novog doba: dječji rodoljubni igrokaz iz ratnog doba* [On the Threshold of a New Age: A Patriotic Children's Play from Wartime] (Smrekar [1916]) was written for New Year's Eve of 1916.⁴ The main driving force of this dramatic piece is also the painful feeling of anxiety, anticipation and speculation about what was going to happen once the war was over. However, while *Children of Warriors* is a film about the fate of the Habsburg Empire, *On the Threshold of a New Age* is a dramatic piece filled with faith that a turning point that would bring happiness and prosperity to the Croatian people was imminent. The following verses clearly illustrate this (Smrekar [1916]: 17):

In defence of the homeland to stand,
A strong bulwark of this m o n a r c h y
To be its shield, mighty, undefeatable,
Under the glorious sceptre of the House of Habsburg.

⁴ Although the St. Kugli Publishing House usually did not indicate the year of publication, there is a segment of the text that alludes to the millennial anniversary of the Croatian Kingdom: "When eight years later this day comes / the anniversary of our homeland / for a thousand years will have passed / since it became a kingdom" (Smrekar [2016]: 17). In addition, there is a note that says that King Tomislav, the first Croatian king, was crowned in 924 (ibid.). This leads us to conclude that *On the Threshold of a New Age* was written in 1916. The millennial anniversary of King Tomislav's coronation was celebrated in 1925.

And to protect it on the Adriatic Sea,
The Croatian sea for thousands of years,
That the bitter enemy has encroached on, but to no avail:
The Croatian sea it is and will be forever!

Zdenka Smrekar clearly positions Croatia, as she sees it at the end of the war, as a free country which has integrated its lands, a country that will be able to create space for the development of the Croatian nation within the broader state framework of Austria-Hungary. However, not at any cost! As may be known, within Austria-Hungary, Dalmatia was under direct Austrian rule. Austria was against the integration of Croatia, Slavonia and Dalmatia since it wanted to enjoy the status of a naval country with direct rule over the navy. This is why Zdenka Smrekar, in her verse, refers to the 1,000-year Croatian presence on the Adriatic coast and calls for the unification of Dalmatia and Croatia (with Slavonia) as the key prerequisite for Croatian freedom and survival.

A summary of the dramatic piece: On New Year's Eve, a three-hundred-year-old grandfather of dwarfs awaits the return of his grandsons, whom he sent all over Croatia. It is 1916, the war rages on, the roar of canons is heard across Europe. The dwarfs are given the task of making enquiries about what the New Year has in store for Croatia. As God discloses the future only to the shadows of the greatest heroes, the dwarfs are sent all over the country in order to find Croatian heroes. All four of them come back. The first dwarf looked for Ljudevit Posavski who said that Croatia would enjoy high esteem, honour and power once Croats had no traitors among themselves. The second dwarf looked for King Petar Svačić, who also announced that the country would be a happy place once Croats joined their ranks. The third dwarf talked to Petar Zrinski, who predicted that a new glorious dawn for the Croatian people would break once Croats returned to their roots. The fourth one found King Tomislav, who predicted that Croatia would again become a kingdom, but only when all of its lands became united.⁵

Zdenka Smrekar

Croatian author Zdenka Smrekar (Petrinja, 9 April 1884 – 1946) focused her intense public activity on three main topics: the promotion of Croatian patriotic

⁵ Ljudevit Posavski, the Duke of Lower Pannonia from 810 to 823, is known for his (unsuccessful) rebellion against the Franks. Petar Snačić (Svačić) was the last Croatian king of Croatian nationality, who ruled from 1093 to 1097. He is known for the decisive battle against the Hungarians in 1097, in the mountains south of the Kupa (Gvozd), where he was defeated and lost his life. Petar Zrinski (1621–1671) was a grandson of the famous Nikola Šubić Zrinski (1508–1566), celebrated as a hero who excelled in battles against the Ottomans and personified Croatia as the bulwark of Christianity against the Ottomans. Petar Zrinski was the Croatian Ban from 1668 until his death. Together with his brother-in-law, Krsto Frankopan (1643–1671), Petar Zrinski raised a rebellion against the absolutist Habsburg rule, known as the Zrinski – Frankopan Conspiracy, which resulted in their execution by Leopold I. The execution of Zrinski and Frankopan was revenge against the two most prominent Croatian noble families, which led to their elimination. King Tomislav ruled from 910 [?] to 928 [?], first as Duke of Croatia, and then as the first Croatian king, being crowned in 925, after a series of dukes ruling Croatian territories before him. King Tomislav is celebrated as the ruler who united Croatian lands.

feelings, women's emancipation, and the education of young people. In 1902, Smrekar completed high school in Zagreb and continued her education. She was the seventh woman who earned her PhD degree in philosophy from the Faculty of Philosophy (Cro. *Mudroslovni fakultet*) of the University of Zagreb. She defended her thesis "The Will from Psychological and Pedagogical Aspects", which was written under the mentorship of Croatian writer and philosopher Gjurio Arnold and defended on 8 October 1917. She was also the first person to incorporate pedagogy in her doctoral research, thus initiating the development of pedagogical scholarship in Croatia.

She held over a thousand public lectures. After finishing school, Smrekar first worked as a teacher in the High School for Girls in Zagreb. After that she was a professor at the Teachers' College in Križevci and then principal of Sušak Gymnasium. From 1923 she worked in Zagreb.

On the eve of the First World War, Zdenka Smrekar took part in the ceremony celebrating Saint Cyril and Saint Methodius Day, organised by the women's section of the Croatian People's Guard. The ceremony was held with the aim of promoting pro-Slavic feelings and of taking a stand against the growing presence of projects such as the "Liga nazionale, Julijana and Schulverein" which presented a threat to national identity in various Croatian lands, as is pointed out in the booklet *Be Who You Are!* (Bornemissa et al. 1914: 19).

From the very foundation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Smrekar was in conflict with the authorities: in 1921, her passport was withdrawn, and in 1922 she was not allowed to deliver a public speech on Zrinski and Frankopan in Karlovac. In June 1941, after the establishment of the Independent State of Croatia (a puppet state of Germany during the Second World War), she became head of the section for women's education in the Ministry of Education and Religious Affairs. She retired in 1943. In 1946, the communist authorities took her away from her home by force, and since then her destiny has remained unknown.

During the First World War, Smrekar published plays for children *Majčina pjesma* [Mother's Song] ([1916]), *Na pragu novog doba* [At the Threshold of a New Age] ([1916]) and *Vračaju se lastavice* [Swallows Return] ([1917]). It is interesting to note that the published editions of these works contain texts and music, including songs that were sung during the performance. The booklet *Mother's Song* (Fig. 1) was written according to the dramatic piece, *Mutterseger* by Carla (Karla) Sermes, which was originally published in 1890.⁶ The booklet *Mother's Song* contains musical notations

⁶ Carla (Karla) Sermes (1851–1929) was the principal of Marian School in Hildesheim. She published a number of dramatic pieces for children and young people. One of these is *Muttersegen* [Mother's Blessing], published in 1890 in the publishing series Theater f. d. weibliche Jugend [Theatre for Catholic female youth] by the Schöning publishing house from Paderburg. Although it is hard to find a copy of this work, it seems that it enjoyed great popularity, as it was published again in 1903, 1913 and 1929, when it had the subtitle: *Theater stück für Kinder in drei Akten* [A Dramatic Piece for Children in Three Acts]. Besides this, in 1908 a score by Georg Höller entitled *Muttersegen: Theaterstück für Kinderin 3 Akten von Carla Sermes* [Mother's Blessing: A Dramatic Piece for Children by Carla Sermes in three acts] was published in Regensburg.

Sl. 3. Stranica s notnim zapisom koračnice iz knjižice *Majčina pjesma* Zdenke Smrekar. Iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

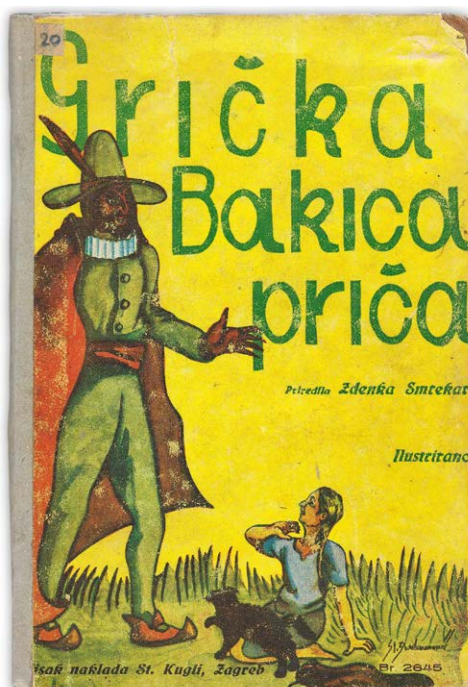
Fig. 3. A page with the sheet music for a march from the booklet *Mother's Song* by Zdenka Smrekar. It comes from the collection of the National and University Library in Zagreb.

for four songs. We present below two of them: “A Song of Daughter Ružica [Rose]”, “arranged on the basis of compositions by A. Scholz and Branko Smrekar” (**Fig. 2**) and an anonymous march (**Fig. 3**).

Zdenka Smrekar wrote for the theatre. In the Croatian National Theatre in Zagreb, the following plays written by her were put on stage: *Zlatna pralja* [The Golden Laundry Woman] (1910), *Tisuću i jedna noć* [A Thousand and One Nights] (1917) and *U prvom svjetlu* [In the First Light] (1937). Her most prominent play is *Na Duvanjskom polju: pjesnički prikaz* [On Duvno Field: A Poetic Account] (1924),⁷ which was reprinted in 1924 and 1925. This work tells about a meeting that Mother Croatia and her daughters, the fairies Jadrankinja, Posavkinja, Vrbaskinja, Podravkinja, Podunavka, Pokupkinja, Neretljanka, Mirna and Šuica⁸ held on Duvno Field. All the fairies were dressed in folk costumes typical of their region. Only fairy Mirna was “all in white, with a black veil over her face” (Smrekar 1925: 31).

⁷ In Croatian history, Duvanjsko polje is a special symbolic place as, according to the old accounts, King Tomislav convened a Grand Sabor (Parliament) there.

⁸ The names of the fairies are allusions to various Croatian rivers.

Sl. 4. Prednja strana korica zbirke *Grička bakica priča* Zdenke Smrekar objavljene 1937. godine. Iz privatne zbirke.

Fig. 4. The front cover of the collection of stories *Tales of a Granny from Grič* by Zdenka Smrekar. It comes from a private collection.

In addition, Zdenka Smrekar was a member of many associations. She was among the founders of the Association of Croatian Women Writers. The founding assembly of the association was held on 20 November 1936. From 1939 to 1941 she was the president of the Matija Gubec Academic Association, which was integrated into the University of Zagreb (Jareb 2007: 515).

In 1935, Smrekar launched the magazine *Naša žena* [Our Woman], and was its editor-in-chief. She also contributed to *Ženski svijet* [Women's World] and *Žene danas* [Women Today]. *Naša žena* published her stories, seven of which in a collection entitled *Grička bakica priča* [Tales of a Granny from Grič]⁹ (Fig. 4). Her stories were again published, but this time as separate stories, within the series *Pripovijetke djeda Nike* [Tales of Grandfather Niko], published by Stjepan Kugli. *Naša žena* also published her historical novel *Iz velikih dana* [From Great Days]. The novel provides an account of the events that occurred in Croatia in 1848, when the Croatian Ban Jelačić protected Croatian interests against Hungarian hegemony.

⁹ Grič, also called Gradec, is the medieval part of today's Zagreb.

Coda

The brochure *Djeca ratnika* is included here with the documentary purpose of recalling the atmosphere of everyday life on the Croatian home front during the First World War. On the other hand, the aim of presenting the dramatic piece *Na pragu novog doba* is to provide an insight into children's literature in that period. We hope that the facsimiles of these two booklets presented below will stimulate further research on this period of Croatian children's literature, which has been largely ignored so far.

Popis literature • References

- Anon. [1915]. *Djeca ratnika (Das Kriegspatenkind): Drama iz savremenog života u četiri dijela*. Prikazuje se u Royal Biographu, Osijek. Zagreb: „Zora“ – Zavod za posuđivanje i prodaju filmova.
- Bilandžić, Dušan. 1999. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.
- Bornemissa, Sofija, Ženka Frangeš, Marija Kumičić, Josipa Posilović, Zdenka Smrekar, Zlata Spannauer, ur. 1914. *Budi svoji!: spomenspis Ženske sekcije „Hrvatske narodne straže“ u slavu narodnoga blagdana 5. VII. 1914*. Zagreb: Hrvatska narodna straža.
- Dizdar, Zdravko, Marko Grčić, Slaven Ravlić, Darko Stuparić i dr., ur. 1997. *Tko je tko u NDH*. Zagreb: Minerva.
- Jareb, Mario. 2007. *Ustaško-domobranski pokret: od nastanka do travnja 1941*. Zagreb: Školska knjiga.
- Smrekar, Zdenka. [1916]. *Na pragu novog doba: dječji rodoljubni igrokaz iz ratnog doba*. Zagreb: Hartman (St. Kugli).
- Smrekar, Zdenka. [1916]. *Majčina pjesma: dječji igrokaz u 2 slike s pjevanjem: po sermesovoj priči*. Zagreb: Knjižara L. Hartmána (St. Kugli).
- Smrekar, Zdenka. 1925. *Na duvanjskom polju: pjesnički prikaz*; 3. izd. Zagreb: vlastita naklada.
- Smrekar, Zdenka. 1937. *Grička bakica priča*. Ilus. Berislav Deželić ml. Zagreb: Naklada Knjižare St. Kugli.

168 0

DJECA RATNIKA

(DAS KRIEGSPATENKIND)

DRAMA IZ SAVREMENOG ŽIVOTA U ČETIRI DIJELA.

Prikazuje se u
ROYAL BIOGRAPHU, OSIJEK.

Ova brošurica prodaje se u korist Udruge učiteljica sekcija „ZA NAŠU DJECU“.
Cijena 10 filira.

Faksimili brošure *Djeca ratnika (Das Kriegspatenkind): Drama iz savremenog života u četiri dijela* vjerojatno objavljene 1915. godine. Iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Facsimiles of an advertising booklet *Djeca ratnika (Das Kriegspatenkind): Drama iz savremenog života u četiri dijela*. [Children of Warriors (A War Orphan)], probably published in 1915. It comes from the collection of the National and University Library in Zagreb.

343.285

Što veli bečka štampa o „Djeci ratnika“?

„*Neue Freie Presse*“ piše: »Sretna je bila namisao, da se danas u veliko glazbenoj dvorani prvi puta davala nova kinodrama, koja imade dvojaku svrhu: ona treba, da donese novaca, mnogo novaca, a ujedno treba, da učini veliku propagandu za dobrotvorno djelo, kojemu je namjenjena – za »Kriegspatenschaft«. – Bečki je pisac Alfred Deutsch-German, napisao sadržaj film-drami »Djeca ratnika«, a davana je sa vanrednim uspjehom. Radnja je drame takova kakova mora da je za jedan kinokomad, naime svakome shvatljiva, jasna, napeta i potresna, te puna promjena. Djelo je izrađeno velikom kino-tehnikom, a glume samo prve bečke umjetničke sile. Reimers i gđa. Medelsky, Höbling, Gustav Müller, Gustav Werner, gospojica Schopf i gospojica Müller, te dokazaše, da izvrsni umjetnici na pozornicama mogu biti samo i izvrsni prikazivači na filmu. Glazba od Eyslera, koju je komponista naročito napisao za ovaj komad upotpunjuje radnju i vrlo je dražesna.

Velika je dvorana u glazbenom društvu bila puna do zadnjega mjesta, a nakon mnogih scena opetovala se je burno odobravanje i pljeskanje sa strane gledaoca, na koje je drama učinila vanredno dubok dojam.«

„*Zeit*“ piše: »Lijepa ona drama »Djeca ratnika« vrlo je spretna patriotska akcija za opskrbu djece ratnika. Svi sudjelujući mogu biti ponosni nad velikim uspjehom ovog djela. Na gledaocima se je opazala također radost nad velikim uspjehom. Mnoge scene izazvale su bure odobravanja za prikazivanja Uspjeh novog filma, koji se prikazuje sat i pol, uz melodiozne zvukove Eyslerove glazbe može se mirne duše označiti najboljim dosadanjim ratnim snimkom.«

„*Fremdenblatt*“ piše: »Ovo film-djelo, koje iznosi sudbinu i život »ratnog kumčeta«, sadržava čitavi red važnih momenata iz naših velikih vremena, scene iz rata, koje mi sada svi prozivljavamo, pokazuju nam ratne događaje iz najbliže blizine. Prikazuje nam ovo velebno djelo scene u kojima se pokazuje, kako se je društvo zauzelo za sudbinu djece ratnika. Treći se čin filma odigrava u Skodinoj tvornici topova. Vidi se grozničavi rad, s kojim se obavljaju mučni, golemi poslovi, koji su namijenjeni našoj obrani. Drugi dio filma prikazuje nam našu junačku vojsku pred neprijateljem.

Osobito su uspjele scene u kojima dolazi njezina kraljevska Viso nadvojvodkinja prijestolonasljednica Zita i nadvojvodkinja Isabela.

Sve u svemu ovo je najuspjelija moderna film-drama naših dana.«

DJECA RATNKA

(DAS KRIEGSPATENKIND).

DRAMA IZ SAVREMENOG ŽIVOTA U ČETIRI DIJELA.

OSOBE :

Pl. Erben, major, poslije general	Georg Reimers, c. i kr. dvorski glumac i režiser c. i kr. dvorskog kazališta.
Ivana, njegova žena	Hansi Schopf, član c. i kr. dvorskog kazališta.
Marija, njena kći, glumi 8-godišnja	mala Truda Magid.
Marija, njena kći, 18 godina stara	Poldi Müller, kr. saska dvorska glumica, sada Jarno-pozornica, Beč.
Josip Klaus, stražmeštar	Franz Höbling, član c. i kr. dvorskog kazališta.
Magdalena, njegova žena	Lotta Medelsky, c. i kr. dvorsko kazalište.
Josip, njezin sin, 10 godina star	mali Schipper.
Josip, njezin sin, 20 godina star	Gustav Müller, član bečkog građanskog kazališta.
Barun pl. Werdern	Gustav Werner, član Raimund kazališta.
Vrtljar	Karl Koppel, član bečkog Apolo-kazališta.

Gospode iz bečkog društva.

Časnici, vojnici, radnici, sluge i t. d.

Radnja se odigrava u Beču, Plznju i na bojištu.

Vrijeme: sadašnjost, nakon 10 i napokon nakon 20 godina.

Ovaj nas film podsjeća na prve dane ratne spreme, koji su diljem čitave monarkije, pa i kod nas izazvali neopisivo oduševljenje među svima slojevima pučanstva. Domovina je ugrožena. Davni neprijatelj diže se na nas. Na kraljev poziv hrle naši vojnici pod zastave i standarte svojih pukovnija pod, kojima su se na nebrojenim bojištima slavom ovjenčali njihovi djedovi i pradjedovi. Sve hrli pod oružje, da se odupre neprijatelju, koji prijeti svojim brojem, da će nas pregaziti.

I major plemeniti Erben oprašta se sa svojom lijepom i otmenom suprugom, jer će da krene na čelu svoje pukovnije na bojište. Mlada lijepa supruga mu Ivana, mirnoćom junakinje oprašta se od svog su-

Oproštaj majora pl. Erbena sa svojom suprugom.

pruga uvjerena, da i ona mora doprinijeti domovini svoju žrtvu. Istom kad je odjašao major orose joj se obrazi biser-suzama.

Jednako ratničko oduševljenje, koje vlada u palačama odličnika, vlada i u predgrađima kao i u posljednjoj seljačkoj potleušici. Pričuvni stražmeštar Josip Klaus na glas opće spreme mora, da pridode pod oružje. On je uvjeren o pravednosti naše borbe, ali ipak ga nešto u prvi čas zazebe kod srca, na glas da će morati tako iznenada ostaviti svoje najmilije na svijetu — svoju mladu lijepu ženicu. Pomisao da će ju morati upravo sada ostaviti, sada kada se u kući očekuje radosni događaj... Kakovoi će ju sudbini prepustiti? — Ta ga je misao silno mučila.

Klausov svježi temperamenat dao mu je snagu i on se je svladao. Oproštaj je bio dirljiv i težak. Možda se neće više nikada vidjeti? Snažna volja i ljubav prema domovini svladavaju sve i Klaus zakićen zelen listom pohita k svojoj četi, koja kreće na bojište.

Sve je spremno. Dugi redovi vojske na rätu opremljeni kreću na bojište. Sve mladi kršni momci — ljepota ih vidjeti — gore od želje, da se ogledu sa neprijateljem. Teško ih je zadržati. Svi se natječu da izvedu što više junačkih djela.

Josip Klaus dobio je od kuće veselu vijest. Pišu mu od kuće, da mu je supruga rodila zdravog i veselog dječaka. Nu toj vijesti ne

Oproštaj stražmeštra Klaus a sa suprugom.

raduje se samo Klaus, već i njegovi drugovi, koji u njoj vide dobar predznak prije nego što će krenuti u prvi boj.

Žilav se je boj zapodjeo. Već su pale i prve žrtve. Major plemeniti Erben izdao je naloge svojoj četi za navalu. Tamo prijeko na lisieri šume, gdje se od časa do časa pomaljaju maleni oblačići dima, tamo se je ukopao neprijatelj. Brojem je nadmoćniji, ali koji vojnik, koji junak pita u časovima: bit ili ne bit? da li stoji protiv jednog ili deset neprijatelja? Znak je za juriš dat. Kao olujina jure naši ljuti osvjetnici, da smrve neprijatelja

Vod pušćanih strojeva, kojim zapovijeda stražmeštar Klaus probio

Odlazak naše slavom ovjenčane vojske na bojište.

se je kroz šumu u bok neprijatelju, te smrtonosnom vatrom proređuje dobro namjerenim hitcima neprijateljske redove. Naši jure naprijed i zametne se grozan boj na šake, prsa o prsa... Na ždrijelo junak tko je — viče major plemeniti Erben — i prednjačeći svojim junacima diže svoj mač, da se baci na neprijatelja. Zlokobno ga neprijateljsko tane zahvati i on teško ranjen padne na bojištu.

Boj se bije dalje neumorno. Naši jure naprijed. Žrtve boja leže po bojištu, ali sokolovljevo oko stražmeštra Klause opazi, da je pao zapovjednik čete. U času mu sune misao: nije li moguće pali časnik otac obitelji? Možda i on ima kod kuće malo dijete? Ta mu misao ne da mira i on odlučí, da pod svaku cijenu spasi ranjenog časnika. Ne obazirući se mnogo na opasnost od neprijateljskih taneta pobrza k teško ranjenom majoru. Major je Erben ležao nepomično, a kraj njega su udarala neprestance neprijateljska puščana zrna. Klaus teškim naporom nosi sred kiše od taneta ranjenog majora, da ga zakrije i zaštiti od opasnosti u zakloništu u šumi. Sad će da dohvati svoj cilj. Još nekoliko koračaja i obojica su spašena. Ali u to grozan slučaj inako htjede. Smrtonosno neprijateljsko tane zahvati vjernog vojnika i on mrtav pade na leđinu. Kraj njega ostane ležati i teško ranjeni major plemeniti Erben.

Naši su protjerali neprijatelja. Sanitetske ophodnje sakupljaju ranjenike po bojištu. Jedna naiđe i na teško ranjenoga majora ple-

menitog Erbena. Kraj njega su našli i mrtvo tijelo vjernog i junačkog mu spasitelja. Jednostavni pogreb u neprijateljskoj zemlji i grob sa običnim drvenim križem plata je junaku poginulom na polju slave.

Major je plemeniti Erben prevezen na liječenje u Beč. Vlak Crvenoga križa juri kroz opustošena sela i razvaljene gradiće, da odnese ranjenike u domovinu.

Na bečkom kolodvoru sjeverne pruge drhćućim srcem iščekuje mlada majorova supruga, koja je već obaviještena, da joj je suprug ranjen, dolazak ranjeničkog vlaka. Teška ju misao muči hoće li joj liječnik moći reći: On je spašen!

U malenoj sobici, u kojoj svaki dan gospođa Klaus moli za sretan povratak svog supruga, prosuo se je mlaz zlatnih sunčanih trak. Iz dječjih pelenica smješka se na majku zdravo muško čedo, a ona sva u sreći misli tek na dan na koji će ona i dijete moći pozdraviti oca i hranitelja.

Grozna ju slutnja podide, kad umjesto ljubljenoga muža, uručí joj pismonoša neko službeno pismo. Prsti su joj mehanički otvarali pismo, a sve veća tjeskoba zahvaćala ju je čitavu. Ona nije mogla vjerovati svojim očima. Ne, ne, to nije moguće! »Josip Klaus je mrtav! Velika srebrena kolajna za hrabrost biti će uručena udovi.«

Bez riječi, sva slomljena predala se je svojoj bezgraničnoj boli . . .

Ratno kumče!

Major pl. Erben je međutim ozdravio nu njegove misli uvijek hrle samo na bojište, gdje je zadobio tešku ozledu. On se je obratio sa zamolbom na vrhovno vojno vodstvo, da mu ono pomogne naći ime hrabrog podčasnika, koji mu je spasio život, žrtvujući svoj vlastiti. Njegovo je nastojanje uzaludno. Nekog dana primi major pismo od vojnoga zapovjedništva u kojem mu se javlja, da je sve potraživanje ostalo bezuspješno. Time je i posljednja nada pala za uvijek.

Veliki ratni događaji stavili su i na žene nove, teške zadaće. Ako im nije moguće, da same sudjeluju u borbama, to im je pruženo široko polje rada. One se brinu za nemoćne i ranjene, na njima je,

Naši puščani strojevi u bojnoj poziciji.

da se pobrinu za budućnost i uzgoj nebrojenih mališa, kojih su ocevi poginuli boreći se slavno na bojištima za kralja i domovinu!

Skrb za djecu ratnika svih se je krugova najdublje dojmila i u svoju službu povukla sve krugove. Koli aristokracija, toli građanstvo natječe se, da u tu svrhu što više doprinese svojim radom i nastojanjem. Uzvišena je ideja osvojila sve krugove.

Sama Njezina cesarska i kraljevska Visost nadvojvodkinja prijestolonasljednica Zita, stavila se je na čelo plemenite akcije, a njoj su se priključili i članovi dvora, te najodličnije društvo monarhije.

I gospoda Klaus je bila prisiljena, da u teškim časovima njezinoga života, koji su nastali za nju i za njezino dijete, da se utekne društvu

za opskrbu djece ratnika. Slučaj je htjeo, da se je u isto vrijeme u prostorijama spomenutog društva nalazila i majorica plemenita Erben. Gospoda je Klaus pripovijedala u društvu o svom poginulom mužu, a Josipovom ocu što se je majorice plemenite Erben tako dojmilo, da je odlučila, a i odmah se i ponudila, da bude kumom, te da se brine za budućnost maloga Josipa.

Rane, koje je nanio rat već su zacijelile. Deset je ljeta prohujilo. Iz malog kumčeta, koji je predan skrbi društva razvio se je ljepušast dječak. On polazi školu i prva mu je briga dobiv školsku svjedočbu,

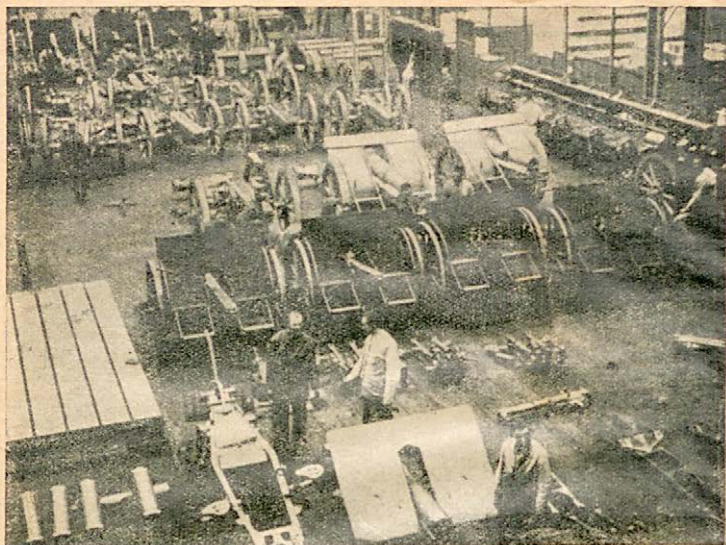
Stražmeštar Klaus spasava iz boja ranjenog majora pl. Erbena.

da hrli svojim kumovima plemenitim Erben, da im ju pokaže. Erbenovi su vrlo zavoljeli dječaka.

Gospodin plemeniti Erben međutim je već postao pukovnikom. Sreća mu se je nasmijala i u braku jer ga je sudbina nadarila ljepušastom djevojčicom, koju prozove sretan par Marijom.

Josip i Marija igrali su se u prekrasnom parku pukovnikovom, a sunčane dane prve mladosti uljepšavao bi im u igri stari pukovnikov vrtljar. Djetinsko prijateljstvo obiju mališa sve ih je više zbližavalo, a i oni osjećahu jedino, da su nekom neodoljivom vezom privezani jedno uz drugo i da jedno bez drugoga ne bi mogli da žive.

Godine prolaze, Josip je svršio nauke, postao pod skrbištvom

Pogled na tvornicu topova Skoda.

pukovnika inžinierom i razvio se do potpunog mladića. Marija se je razvila i rascvala u prekrasni pupolj.

Posredovanjem svoga kuma plemenitog Erbena, koji je u to već postao generalom, dobio je Josip mjesto inžinira u ogromnim tvornicama Skoda u Plznju i oprostivši se Josip sa obitelji Erben polazi ma i teška srca u Plznoj. I dok on ulaže sav svoj trud i znanje, da stvori nešto nova i nešto savršenijega, on ipak ne nalazi mira u svom stvaralačkom radu, jer njegove misli lutaju u daljinu.

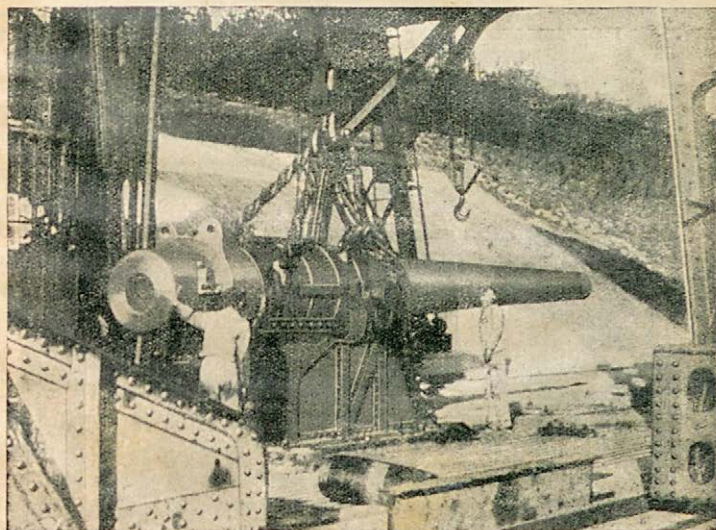
Njegove se sve misli nalaze kod ljubljene djevojke, koja i njega ljubi, ali među njima dvoje nalazi se jaz, koji se čini, da je nepremostiv. Ta on je sin tek siromašnog u ratu poginulog stražmeštra, a ona je kći odličnog generala! Te mu misli zaokupljaju čitavu dušu i sprečavaju ga u radu. U Josipa je neslomiva volja, da stvori nešto nova, nešto velikoga. Tvornica Skoda pruža mu bogato polje za eksperimente. Ogromni ovaj podhvat, koji u ovom svjetskom ratu igra jednu od najvećih uloga i, koji je našoj monarkiji načinio najsilnije oružje, kojemu se nisu mogli oduprijeti silni betonski zidovi Antwerpena ni najmodernije utvrde Engleza na Galipolju. I sijedi Lovčen do sad jošte nepobjedeno timor-brdo prignuo je svoju sijedu glavu pod udarcima Skodinog teškog topovlja. Pred očima gledaoca redaju se slike, reda se čitavi proces tvoridbe najmoćnijeg ubojitog oružja i to od časa kada kovina dolazi u tvornicu kao rudača, pa sve dok se ne

sadjela teški mužar od 30·5 cm. i ne ispita pokusnim pucanjem preciznost gađanja topa. Pred našim očima obavljaju se zanimivi prizori tvoritbe, u kojima snažne radničke mišice uz pomoć tehničkih pomagala izvadaju najsmionije zamisli ljudskoga duha. I Josip se je u svom nastojanju, da stvori nešto nova, izradio nacрте za posve osebnju automatičku siguralicu, koja je već iskušana i pronađena vanredno dobrom. U jedan je čas postao Josip u tvornici ličnost s čijim se je pronalazačkim talentom stalo računati.

Generala je vrlo obradovala vijest o uspjehu njegovoga štićenika, a tko je ponosniji od lijepe Marije nad Josipovim uspjesima? Ako su i kroz godine životom razdvojeni ne može nikako ona, da zaboravi na svog suigrača iz dječjih dana.

U mirnom i spokojnom životu lijepe djevice nastala je disonanca. Barun Werdern elegantni kavalir zaljubio se u Mariju. Zaprošio je njezinu ruku. Njeni roditelji sa svime su sretni nad odličnim proscem. Već je urečen i dan zaruka. Jedino si je Marija izmolila kratko vrijeme za promišljanje, jerbo joj je grozna pomisao, da bi morala poći za tog čovjeka.

Josip je međutim stigao u Beč da svoj dopust sprovede kod svoje majke. Čim je stigao u Beč prva mu je briga bila da posjeti kuću svojih dobročinitelja i Mariju. U mjesto sreće i radosti čuo je, za njega grozne glase, o predstojećim zarukama Marijinim. Sad je tek uvidio

Naš mužar od 30·5 cm.

kako njegov život imade vrijednosti samo uz ljubljenu djevojku. I Marija je osjetila, da je s njene strane bila velika zabluda i sama pomisao, koja se je ma i na čas samo porodila u njoj, da bi ona mogla poći za baruna Werderna.

U Josipu borili su se razni osjećaji, ali im on nije mogao dati izražaja, jer je osjećao, da bi prekoračenje konvencionalnih nazora u društvu — dobročinstvo generala dobročinitelja uzvratilo poniženjem njegove obitelji. Ne, on ne može i ne smije zamoliti ruku kćeri jednog generala, ta on je, jednostavni inženir!

U srcima mladih ljudi odigravale su se ljubavne bure, kojih nije nitko zamjećivao izuzev starog vrtljara, koji ih je volio oboje

Ljubav djece ratnikâ.

i uljepšavao im dane njihove prve mladosti. Jedina je želja dobrog starca, da Marija postane sretna, a on osjeća da ju jedino Josip može učiniti sretnom.

Upravo su Marija i Josip ostavili staklenik za cvijeće, kad li je mimo prošao general. I njemu se pričini, da saobraćaj između mladih ljudi prelazi granice mladenačkog prijateljstva, već da se među njima bude dublji osjećaji, koji bi se ako su još u zametku, mogli ugušiti. General se odluči i s mjesta pođe do gospođe Klaus, da ju zamoli i apelira na nju, da djelujući na sina odvрати nesreću od njegove obitelji.

Teška se oluja sprema. Josip stoji pod sumnjom, da je zlorabio prijateljstvo mladenačke svoje suigračice, te zaludiv je, hoće da dobije bo-

gatu generalovu kćer za ženu. Jošte jedared potraži Josip Mariju, da se s njome možda za uvijek oprosti. On će otići, on će svaku žrtvu doprinijeti, samo da ona bude sretna. Marija je dobro opazila plemenitu nakanu i odluku Josipovu.

Gospoda je Klaus sva izvan sebe nad žestinom generalovom, te nastoji da zaštiti Josipa. Da umiri generala, pokazuje mu pismo, koje je Josip napisao opraštajući se od mile mu djevojke Ujedno moli gospoda Klaus, da bi izvolio, dok se umiri ući u njenu sobu.

I generalu je teško, da je svojoj žestini dao tolikog izražaja, te hoće da to svojim posjetom popravi. Unišav u pristojnu građansku sobicu gospode Klaus i razgledav se po njoj opazi na svoje golemo čudo na zidu poprsnu sliku ratnika urešenu velikom srebrnom kolajnom za hrabrost. Gospoda Klaus ne čekajući na pitanje generalovo tiho će izustiti »to je moj muž«... Kao da je neka teška omaglica uhvatila generala. Njemu je to lice poznato. On ga je negdje već morao vidjeti?... Kao munja sjavnula je generalovim mozgom uspomena krvavog boja pred 20 godina. K njemu dolazi, da ga izbavi iz dohvata neprijateljskih metaka, mlad i snažan stražmeštar. U naponu sve svoje snage nosi ga u kiši taneta preko krvavog bojišta... Jao, ta to je on, ta to je slika njegovog dugo traženog spasitelja, koji već 20 godina počiva pod skromnim vojničkim humkom u neprijateljskoj zemlji.

Sudbina je htjela, da sin junaka njegovog spasitelja ljubi njegovu kćer.

Vrata se otvore i Josip dođe u sobu u društvu Marije, i hoće da poljubi generalu ruku, na oprostaju prije no krene u tuđinu. General polagano pun tronuća uzme Mariju za ruku i položi njene ruke u ruku Josipovu.

Vjerna uspomeni velikog junaka iz svjetskog rata ovjenčala je gospoda Klaus lovorovim listom sliku nezaboravnog si muža i pod njom pali žižak...

„ZORA“

ZAVOD ZA POSUĐIVANJE I PRODAJU FILMOVA

ZAGREB, JURJIŠIĆEVA ULICA 26.

TELEFON BR. 18—07.

Od slijedećih prvorazrednih šlagera »Zore« ističemo:

U tom ćeš znaku pobijediti!

(In hoc signo vinces!)

U 5 velikih dijelova prema romanu od **Henrika Sienkiewicza** Ovaj se je komad pred dvije nedelje davao u Zagrebu sa ogromnim uspjehom. Kritika ovo remek djelo, koje sjajno iznosi, prve dane kršćanstva stavlja uz bok **Quo Vadisu**.

Umjetnička atrakcija iz aristokratskog života

Zlatna postelja

(Das Goldene Bett).

drama u 4 čina prema romanu poznate spisateljice **Olge Wohlbrück**. Glavnu ulogu glumi omiljela **Hanni Weise**.

Velebna američka detektivska film-drama

Dr. Nicholson ili gdje je plavi diamant?

U 4 velika djela. Među ostalima glumi čuvena Editte **Psilander**.

Ova detektivska atrakcija bezuvjetno je jedan od najvećih savremenih američkih šlagera.

Atlantis

Jedna je od najvećih i najpotresnijih filmovih autorizovanih dramskih senzacija, a napisana je od jednog od najvećih savremenih pisaca cijeloga svijeta: **Gerhardt Hauptmanna**.

Atlantis je u film stavljena grozna nesreća **Titanica!**

Drama je snažna i potresna u 5 čina. Glume prvi glumački umjetnici, a među njima slavni: **Ida Orloff** sa bečkog dvorskog kazališta **Olaf Fönnss** sa kopenhaskog kazališta.

Hans i Hani

(Hans und Hanni).

Jedna od najvećih i najupjeljih veselih igra u 3 čina, napisao **Julius Horst** režije **Max Mack**. Glavnu ulogu igra omiljela **Hanni Weisse**.

Nadalje u najkraće vrijeme prispjeti sljedeći najnoviji šlageri

Junakinja naših dana.

(Die Heldin aus den Vogesen).

Drama u 4 dijela po istinitom događaju. Ova je drama izašla u seriji **Emil Höfer**.

Nadalje izlazi na 25. veljače 1916.

Pastir

(Der Mann von der Heide)

u 3 dijela po istoimenoj noveli od **Frenssena**.

10. ožujka 1916. izlazi potresna mornarska drama u 3 velika dijela :

Brodolom u Sjevernom moru

(Das Wrack auf der Nordsee).

Nordijski autorizovani film

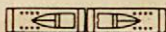
Kćerka čuvara svjetionika

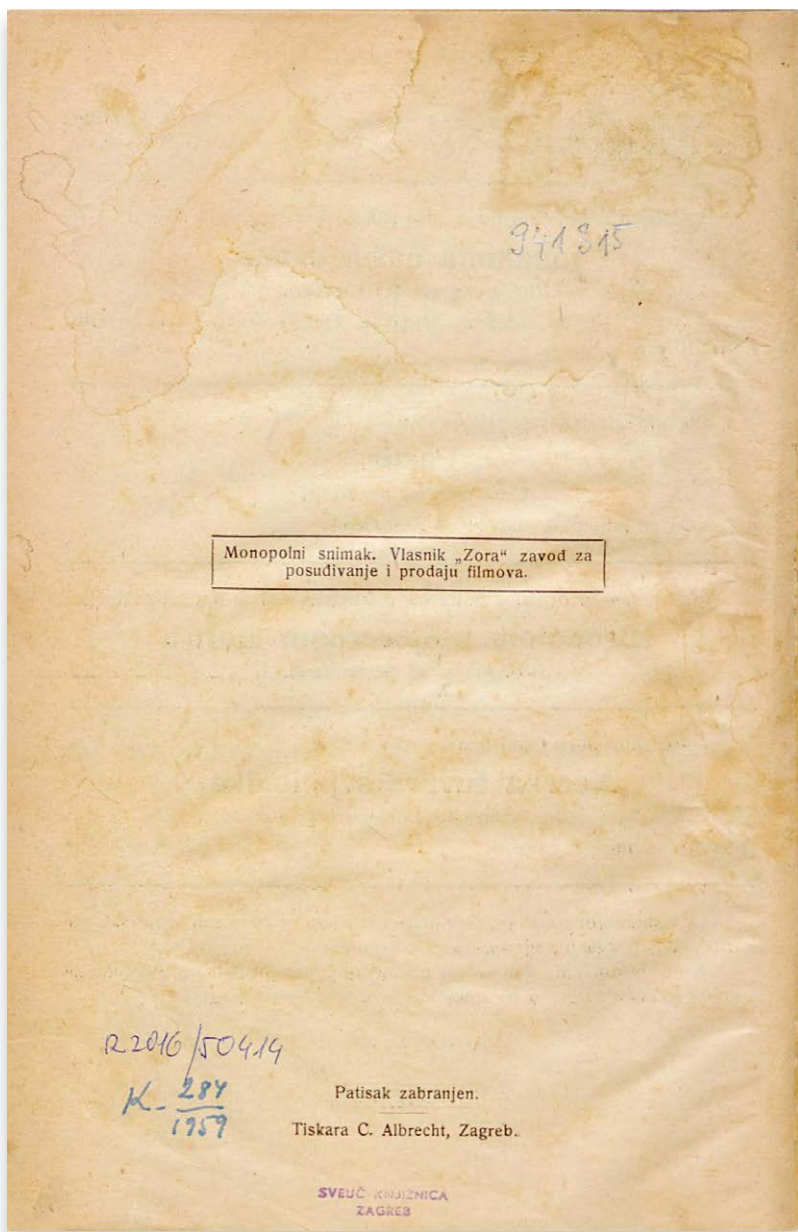
(Die Tochter des Leuchtturmwächters)

potresna drama u 6 činova.

Ogromni broj najnovijih šaljivih snimaka, te omiljelih snimaka po naravi stoji u svako vrijeme na raspol ganju.

Koji vlasnik kina želi svojoj cijenjenoj publici pružiti nešto velikoga novoga, neka svakako ne mimoidje ove spomenute šlagere.

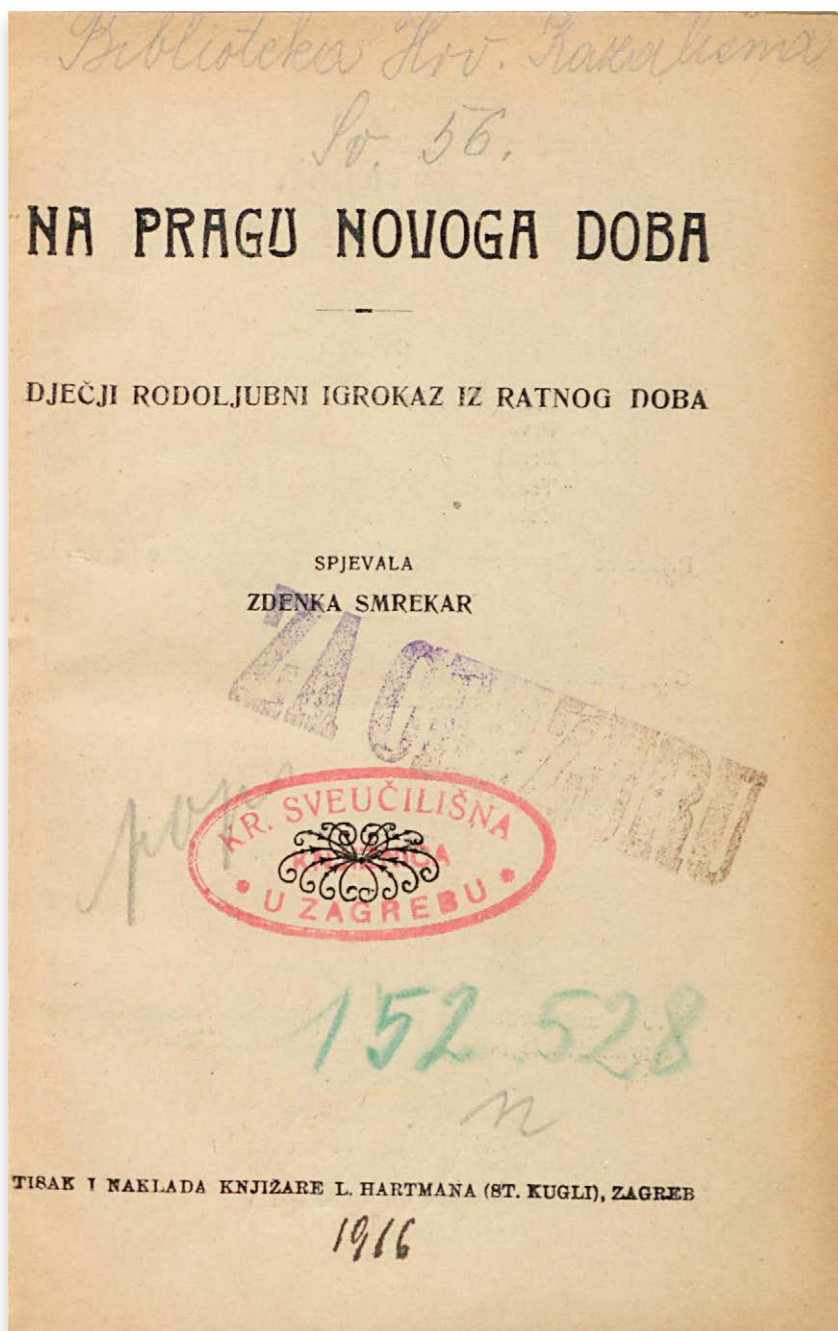
Faksimili knjižice Zdenke Smrekar *Na pragu novog doba: dječji rodoljubni igrokaz iz ratnog doba* objavljene u Zagrebu, vjerojatno 1916. godine. Iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Facsimiles of a booklet by Zdenka Smrekar, *Na pragu novog doba: dječji rodoljubni igrokaz iz ratnog doba* [On the Threshold of a New Age: A Patriotic Children's Play from Wartime], published in Zagreb, most likely in 1916. It comes from the collection of the National and University Library in Zagreb.

KNJIŽARA L. HARTMANA (ST. KUGLI), ZAGREB.

HRVATSKA BIBLIOTEKA

1	Bogović, Slava i ljubav, — — — — —	—30
2	Korajac V., Sijaci, Salj. prip.; Barrili J., Pustolovina jedne noći	—30
3	D. Demeter, Otac i sin. Crtica iz XV. vieka — — — — —	—30
4	Krmpotić J., Avelina Bakranina ljubavne sgođe i nesgođe. — — — — —	—30
4a	Wojcicki W., Strašni dvor — — — — —	—30
5—6	Ferkić D., Križevčan, Španjolci u Hrvatskoj. Historička pripoviest XV. vieka (II. izdanje)	—30
7	Shakespeare, Romeo i Julija. Tragedija u 5 činova. Sa 7 slika.	—60
8	Turgenjev, Nošto iz lovčevih zapisaka — — — — —	—30
9	Castelnuovo, Kod prozora — — — — —	—30
10	Gogolja, Ivan Ivanović i Ivan Nikiforović. Saljiva pripoviest	—30
10	Haufl, Pont-des-Artska prosjakinja — — — — —	—60
11—12	Shakespeare, Otelo. Tragedija u 5 činova. Sa 8 slika	—60
13—14	Bernardin St. Pierre, Pavao i Virginija. Pripoviest — — — — —	—60
15	Draženović, Crtica iz hrvatskog života — — — — —	—30
17	Hrvatovski, Grilovica. Historička pripoviest iz XVII. vieka	—30
18	Sacher-Masoca, Zanimljive pripovijetke — — — — —	—30
19	Vilanović, Izabrane hrvatske romance i balade — — — — —	—30
20	De la Motte-Foque, Undina. Pripoviest — — — — —	—30
21—22	Mérimé, Colomba ili krvna osveta na Korzici — — — — —	—90
24	Verne Jules, Ideja doktora Oxa. Saljiva pripoviedka	—30
25	Korajac, Lov na sjedečko. Saljiva pripoviedka	—30
26—27	Petrović-Petlići, Krvnikovo uže — — — — —	—60
28—29	Feuillet, Pokojnica. Roman iz francuskoga društva	—60
30	Poklade u Zagorju i još druge pripoviedke — — — — —	—60
31—32	Benický-Harambašić, Zlatka. Roman — — — — —	—60
33	Gerstäcker, Muž na lutriju. Saljiva pripoviedka	—30
34	Dostojevski, Slabo srce — — — — —	—30
35—36	König, U morskih valovih. Kriminalna pripoviedka	—60
37—38	Grigorović, Izgubljen život — — — — —	—60
39	Utvara Karla XI. — Francesco Poscari. — Susret — — — — —	—30
40	Dve saljive pripoviedke. Večer pod vedrim nebom itd.	—30
41—45	Kumičić Evgenij, Preko mora — — — — —	1.50
46—49	Kumičić Evgenij, Olga i Lina — — — — —	1.80
54	Kako je B. Boltić poudavao sedam kćeri — — — — —	—30
55—57	Turić, Darovi svieta. Pripoviedka — — — — —	—30
58—59	Feuillet, Prijateljeva oporuka. Roman — — — — —	—60
60	Jokaj M., Zena poginuloga. — Mijaković P., Sve od straha	—30
61	Ohnet, Jadi tetke Ursule — — — — —	—30
62	Bouvier, Nagrada ljubavi. Preveo Nikola Kokotović .	—30
63—65	Miljenko i Dobriča. Historički roman — — — — —	—90
66	Korzeniovski J., Zločin i kazna. Pripoviedka — — — — —	—30
67—69	Kumičić Evgenij, Tri mučenice. Tri izvorne pripoviedke	—30
70	Mordovec, Ljubav spasiteljica. Historička pripoviest	—30
71	Jokaj Mavre, BjeGUNac. Pripoviedka. Preveo Mirković	—30
72	Poe, Zagonetna umorstva u ulici Morgue. Pripoviest	—30
73—76	Verne Jules, Put k središtu zemlje. Roman — — — — —	1.20
77—78	Henry M., Lažni grof. Pripoviest. Preveo L. Mirković	—60
79	Čiki G., Krunica. Pripoviest. — Milevski, Dinari Nadir	Khulie —30
80	Sienkiewicz, Straža na svietioniku. Pripoviedka — — — — —	—30
81	Vincenti, Uzmirazja žene Hajder-Efendije. Pripoviedka	—30
82—84	Kumičić Evgenij, Otrovana srca. Pripoviest — — — — —	—90
85—86	Mars, Tajne harema. Pripoviest — — — — —	—60
87—92	Bakotić A., Raja. Slike iz bosanskoga života — — — — —	1.60
93—104	Montepin, Mačje oko. Roman — — — — —	3.—
105—106	Osveta baruna Trenka. Pripoviest — — — — —	—60
107—109	Kumičić Evgenij, Mladost — ludost. Pripoviest — — — — —	—90
110—113	Becić, Prokleta kuća. Izvorna pripoviest iz krajiškog života	—1.20
114—116	Tresić-Pavičić, Sudbina izdajice. Historička pripoviest — — — — —	—90
117—118	Iz života velikog hrvatskog pustolova i druge male pripoviesti	—60
119	Becić, Djački doživljaji — — — — —	—30
120	Devčić Ivan, Odbijeni prosac. Pripoviedka — — — — —	—30
121—122	Kozarac J., Tena. Pripoviedka — — — — —	—60

OSOBE:

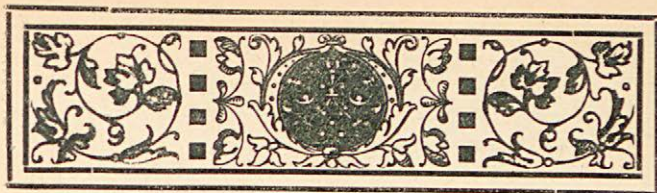
Djed patuljaka
Prvi
Drugi
Treći
Četvrti

} patuljak

Prizor se odigrava u šumi, u noći od stare godine na novu.

Ovaj prizor mogu izvoditi i odrasli kao podzemni duhovi umjesto patuljaka.

Ovo izdanje vrijedi za sve pozornice kao rukopis. Dozvolu za prikazivanje podijeljuje autorica (Zagreb, Kumičićeva 1.).

PRIZOR I.

Djed patuljaka (sjedeći na panju):

Još malo, pa će eto starog ljeta,
 za navijek nestat sa ovoga svijeta;
 i minuti će tužno doba ovo,
 i svima nama svanut ljeto novo.
 S godinom starom opraštam se rado,
 i dušom cijelom čekam ljeto mlado.
 Jer staro ljeto teško nam je bilo,
 i mnogo zlo nas u njem zadesilo.
 Rat krvavi na sve strane bijesni,
 po ravnicama, sred klanaca tijesnih,
 vrh strmih gora, sred širokoga mora,
 svud čuješ strašnu bojnu grmljavinu,
 uz zveket mača topa tutnjavinu,
 a smrtnih cijevi vatra eto ljuta,
 iz svakog na te prijeteć vreba kuta,
 i zemlja drhće i božja nebesa,
 i svemir cijeli od ovoga bijesa. —
 A na braniku drage domovine,
 Tko čuva čast i slavu djedovine?
 Ko stanac kamen nepomično stoji,
 a srce njegvo ničeg se ne boji.
 Tko stijeg pobjede u visini diže,
 da dušmanin u prahu pred njim gmiže?

Tko dužnost svoju najhrabrije vrši?
 O čije grudi svak se otpor krši?
 Hrvati to su sinci zemlje ove,
 lavovi ljuti kad ih dužnost zove,
 da brane svetu rođenu si grudu;
 Jaganjci blagi, kad tko uz njih strada,
 jer svakome će pomoć usred jada,
 ublažit svakom rado kob će hudu.

Hrvatska hrabrost — kome nije znana?
 Ta slava joj se širi sa svih strana;
 Hrvatska vjernost kao zlato čista,
 na imenu se našem vječno blista.
 Ko bedem stoje junak do junaka,
 sve divovi — pa bila ih tek šaka,
 junačko djelo vijek će izvest smjelo
 i novom slavom ovjenčati čelo. —
 Već dva su ljeta u toj borbi prošla,
 i godina nam nova skoro došla.
 Što mlado ljeto nosi nam u skutu?
 Slobodu? sreću? — ili — sudbu krutu?
 Dokučit to moj slabi um ne može,
 jer tajni tvoji putevi su Bože!
 Što domovinu našu dragu čeka,
 to samo ti znaš, koji si od vijeka.
 Al volju tvoju znaš objaviti svetu
 i onima, što na ovom su svijetu,
 za krst tvoj sveti žrtvovat se znali,
 za dom i vjeru spremno život dali.
 To sjene jesu dičnih nam junaka,
 u kojih duša bila čista jaka,
 što radili su složno snagom svom, —
 i cvao slavom hrvatski nam dom!
 I zato k njima unuci su moji
 sad pošli, željom da saznadu, koji
 će udes stići našu domovinu,
 kad teški dani ratnog doba minu!

Ja prestar sam, poč nisam mogo s njima,
 jer godina mi tri stotine ima;
 i već bih rado skoro se smiriti
 uz djedove, i vječni sanak sniti.
 Al mira nema jadnom srcu tome,
 dok ne vidim, da bijednom domu mome
 slobode sunce opet vedro sije,
 stijeg mira, sreće, nad domom se vije.
 To Bože samo daj mi doživjeti,
 i tad ću rado i spokojno mrijeti, —
 Al gdje su sinci tako dugo? Eto,
 na prag već stupa novo mlado ljetu,
 a njih još nema; ali — slušaj samo
 to koraci su, idu bliže — amo!
 Da — to su oni! Što će sad mi reći?
 Da l' nose glase o jadu — il sreći?

PRIZOR II.

Djed, prva dva patuljka, kasnije treći i četvrti.

Prvi:

Oj zdravo djede! Evo nas,
 sa dalkog puta ovaj čas!

Djed (mahne rukom):

Oj zdravo sinci! Jeste l' sretno svi
 sa teškog tog se puta vratili?

Prvi:

Još nismo svi! Jer dva nam nisu druga,
 povratila se s putovanja duga;
 al stalno oni doskora će doći.
 I tada ćemo usred ove noći
 ispričat tebi naše doživljaje
 i sve, što iduć kroz hrvatske kraje
 mi čuli smo i vidjeli na putu.

Djed:

O dajte brzo! Da tu želju ljutu
već smirim, što me tako silno mori;
O sinko dragi, daj sad brzo zbori.

Drugi:

Polako djede! Nek sva braća čuju,
junaci dični što mam poručuju.
Jer svaki od nas na drugom bje kraju,
daleko ovom našem zavičaju,
potražiti sjene hrvatskih divova
i pitati, što nam nosi doba nova.
Al' evo braće! Ti su zakasnili!
Ej daleki su putevi im bili! —

(Dolaze treći i četvrti.)

Treći (djedu):

Oj zdravo djede! Zdravo braćo draga!
A kako zdravlje, kako tvoja snaga?

Djed:

U nadi življah na vas čekajući
u želji samo prolazilo vrijeme,
da poruke mi donesete sretno,
neizvjesnosti da skinete breme.

Prvi (stupi naprijed):

Sad slušaj djede! Prvi zboriti hoću
i pričati sve o tom poslanstvu svojem,
i kud sam pošo, i što desilo se
na ovom dugom putovanju mojem.

Velebit kršni gdje kameno čelo,
put neba diže ponosno uz more,
to moj bje cilj; jer tamo naći želih
Ljutovita bana mrke dvore.

U stanac kamen sakrit su se znali,
da nikad ljudsko ne vidi ih oko,
svud čudan mir je, samo negdje čuješ,
da more šumi beskrajno duboko.

I nadoh bana; na kamen je sjeo,
a oko njegvo u daljinu bludi,
al nije tužno, žarko je i svijetlo,
s pogleda njegovog ko da zora rudi.

Do njegovih padoh nogu i uskliknuh:
Oj sveta sjeno bana Ljutovita:
Ti, koji gledaš budućnosti lice
i kome nije sudba naša skrta:

Daj reci, što nam čeka domovinu?
Slobode sunce da li će joj sjati
za tvojih dana, košto nam je sjalo,
u miru časnom da nam dane zlati? —

A ban će tada mirno meni reći:
Kad hrvatsku sam dragu zemlju ovu
ja franačkoga lišio gospodstva,
i stvorio joj slavu, sreću novu —

kad htjedoh, da se digne novom snagom,
pod krilom mira do časne visine,
tad kleta ruka sav moj napor skrši,
udarcem jednim mene u smrt rine.

Al nije ruka dušmana to bila,
što smrtno rani hrvatskoga bana,
već izdajnika Borne, zato vijek je
krvarila mi dalje ljuta rana.

Ko glatka zmiya svio se na grudi,
da može bolje zgodit srce moje,
ko Juda Kristu slatki cjelov nudi,
do žrtve tako lakše doć je svoje!

A doći znade u raznom obliku:
 ko prošnjak ili putnik, il ko lovac,
 jer na taj način lakše zgrabi žrtvu.
 Tri čaše od svog čarobnog napitka
 on ispit daje jadnom djetetu:
 Tko prvu čašu ispije, taj mora,
 s njim tamo poći, kamo on to hoće.
 Tko drugu čašu ispije, taj smjesta
 zaboravlja sve, što je prije bilo,
 od onog časa, kad je zloduh strašni
 od doma dragog njega odveo.
 A treća čaša predaje ga sasvim
 u vlast zlog duha — i za sva vremena
 tad izgubljen je za sve svoje drage,
 za roditelje i za braću svoju,
 za prijatelje i za domovinu.

Ružica (u strahu):

O majko draga! To je zbilja strašno!
 A što Vukodlak radi od te djece?

Majka:

U groznu crnu i podzemnu spilju
 on zatvori ih, da ni tračka sunca
 ni Božjeg neba vidjet ne mogu
 i tu mu dugo služiti moraju.
 A onda zna ih opet na svijet izvest,
 i među ljude pomiješati ih znade,
 da zavode i kvare čovječanstvo
 i grijeh da šire, zlobu, jal, i zavist;
 il da ko strašne izdajice roda
 u propast rinu dragu domovinu.

Ružica:

O bože sveti! Strah me silan hvata,
 da ne bi možda amo došo majko,
 i — našeg Ivu — odmamio — u svijet!

Majka (mirna na oko):

Našeg Ivu? Ne — za njeg se ne bojim!
(miluje ga po kosi)

Vukodlak može onu djecu svladat,
što zavidna su il željna bogatstva,
Al u kog srce čisto je i vedro,
a volja snažna, duša plemenita,
tom zloduh onaj naškodit ne može.

Ružica:

Al reci majko da slučajno dođe,
zar otet mu se dijete koje može?

Majka:

Da — moglo bi se, ako baš u času,
kad zloduh njemu čarobni napitak
natoči — a ono, — ne će da ga pije
već izlije ga i razbije čašu,
tad spasilo bi sebe za navijeke,
al' time bi i strašna moć tog duha
za sva vremena bila skršena.

Ružica (pode malo desno, pa se opet vrati):

O Bože daj! da to se skoro zbude!
Tad bojat se za Ivu više ne ću.

Majka:

Ti mala moja strašljivice, reci
a zašto se za Ivu tolko bojiš?

Ružica:

Ja ne znam sama ali — — —

Ivo (cijelo vrijeme zamišljen i čudno gleda) (naglo):

Baš si čudna!
Ta vidiš, da se sam ne bojim ništa.
A' tebi strah je sjeo u sve kosti;
Baš pozna se, da žensko si čeljade.

I rekoh — koja k njem me nosi želja;
 U oku njegovom kao trag veselja
 na časak sinu — ali brzo minu.
 I kralj tad reče: »Zar moji Hrvati
 budućnost svoju zbilja žele znati?
 Zar nevolja ih dovela do toga
 da sjećaju se jasnog kralja svoga,
 koj za njih pade — ne sred borbe svete,
 već prezren, zgažen — zbog nesloge klete.

Kad smrtno ranjen na kamen sam pao,
 i ovdje teško, bolno uzdisao,
 ah nikog ne bje, da mi sklopi oči,
 da blaži bol mi u teškoj samoći;
 ko prosjak zadnji — kralj vaš umirao,
 a ipak život za dom svoj je dao!
 Za dragi dom, kog nesloga i zloba
 u času onom rinu na rub groba,
 tuđincu predav kraljevstvo djedova! —
 A tuđinu — što znači zemlja ova?
 Zar tuđin čuti što je ona nama?
 Da svetinja je nad svim svetinjama!
 Zar tuđin ljubi njena polja, gore,
 i zelen — šume, i to sinje more,
 i ovo nebo, što se smiješi milo,
 i što je meko, ko majčice krilo!
 Zar tuđin časti spomen pradjedova,
 junaštva dična hrvatskih sinova?
 Zar priznaje nam našu slavu, čast?
 Ne! — On želi tek proširit svoju vlast. --
 I zato mrijeti nisam mogo tada,
 al ne od rane, što je nož mi zada,
 već sva bol moja bila za tog trenu
 tek domovina — i budućnost njena.

I molio sam vruće dobrog Boga,
da smiluje se sa prijestolja svoga,
da vrati slavu, sreću i slobodu,
mom dragom, bijednom hrvatskome rodu.

I sada evo Bog mi molbu čuje!
Jer narod moj sred ratne te oluje
izbija prvi ponosno i smjelo!
I zora nova već pomalja čelo,
i javlja rodu mome iz daleka,
budućnost ljepša da ga skoro čeka! —
To javi braći ko poruku kralja!
Al još im reci, da im sada valja
u radu složnom sve sjedinit sile,
na spas i sreću domovine mile!
Nek ne dijele se, ne cijepaju opet,
do vlasti tad jer tuđin će se popet.
I svi Hrvati nek se jednom slože
u radu za dom! Slogom sve se može!
Tad blagoslov će sveti božji pasti
na zemlju ovu, pa će srećom cvasti!
Tad nova zora svanuti će domu,
i Hrvat opet bit će svoj u svomu.
Al samo složno! Hrvat svak nek čuje!
To Petar Svačić vama poručuje! —

To reče kralj! — I tada me otpusti:
još časak ga vidjeh, a tak mrak je gusti
prekrio lik mu ponosan, viteški;
u mraku čuh još, gdje koraci teški
ozvanjaju svom šumom, gorom cijelom. —
Ja vratih se sa jednom samo željom,
što prije da vam te donesem riječi:
jer zvuče kao proroštvo o sreći! —

Djed (drhćući):

Oj sinko, zlatni to su glasi
 što kralj nam sada poručuje,
 po Hrvatskoj nam zemlji svetoj
 nek svak ih znade, svatko štuje.
 I ja ću tada rado mrijeti,
 kad domu opet zora svijeti!

Treći:

Glasove slične i ja nosim djede!
 Iz daljeg kraja od mojega brata,
 od div — junaka, značaja čeličnog
 od mučenika pravog nas Hrvata!

Od Petra Zrinjskog nesretnog nam bana,
 što ljubav cijelu dade domovini,
 jer od života draža mu je bila, —
 a kosti njegve trunu u tudini.

Potražih sjenu našeg mučenika
 i nadoh je, gdje šumom gustom luta;
 zapitah ga, što čeka domovinu?
 da l' sreća, ili — opet sudba kruta?

A Zrinjski Petar uspravi se tada,
 ponosno čelo digne put nebesa,
 a crno oko vatrom zasja čudnom,
 baš ko da u njem tisuć planu krijesa.

I reče ban: »Na obzorju dalekom
 ja svitlat vidim novu zoru sjajnu,
 zoru života hrvatskoga roda,
 što rastjerat će tamu dugotrajnu.

Ja vidim opet sokoliće moje,
 na branik doma gdje su hrabri stali,
 junaštvom divnom dušmana su ljutih
 sve nasrtaje smjelo odbit znali.

Još isti su ko za onih vremena,
za mojim mačem kad su jurišali,
u svetoj borbi za dom i za vjeru,
i »zid kršćanstva« narodi ih zvali.

Junaštvo ovo besprimjerno, sveto
to zalog sreće nove biti mora,
i nagrada izostat ne smije, ne će
hrvatskom rodu svanuti će zora.

To Zrinjski Petar poručuje svima:
Al reci još i mojim orlićima,
nek dalje tako dom svoj ljube sveti,
nek za njeg znađu živjeti i mrijeti. —

A kada rodu nova svane zora,
u slavnom miru kad se sunce vrati,
tad sjetite se vaših mučenika,
i sjetite se molbe te Hrvati:

Prenesite mi kosti iz tuđine,
u hrvatsku mi domovinu tada,
da smirim se sred moje otadžbine
da s kinem s duše uspomenu jada.

O dajte, da nad grobom mi se vije
hrvatsko nebo svileno i blago,
o dajte, da se mrtvom opet smije
hrvatsko sunce zlačano i drago!

Ne mrtvom — ne! Ja živ ću tada biti,
u domovini kad se smirit smijem,
i kad se vratim, za nju opet hoću
da borim se — i da još jednom mrijem! —

To reče ban, — i tad ga naglo nesta;
još časak stadoh — tad se vratih smjesta
da tebi javim osvit novog dana.
ko poruku od slavnog našeg bana.

Djed (diže se):

O dobri Bože! Na tom glasu hvala!
 O slava Tebi, što si meni dao
 doživjet jadnom, što si glas moj čuo,
 kad iz dubine ja sam k Tebi zvaao!
 Oj hvala Tebi vječna pravdo sveta,
 što tako ravnaš udes ovog svijeta!

Vi sinci moji pamtite te glase
 i domom našim nosite sve ovo,
 junaci što nam poručuju dični
 i pripravljajte rod za doba novo!
 I sveta neka za sva je vremena
 Junaka naših časna uspomena! —

Djed (četvrtomu):

Al ti još sinko ništa reko nisi,
 već zamišljen i sjetan ti si?
 Zar zvuče glasi drugačije tvoji?
 O nemoj, da se srce opet boji!

Četvrti:

Glasovi moji nisu tužni djede,
 jer nisu vijesti nevolje il bijede;
 al duboka je svaka riječ junaka
 i ozbiljna je, nije vedra, laka,
 ko obećanje, što se slijepo prima,
 već opomena to je nama svima.
 I zato čujte djede, braćo vi,
 kakvi su ovi moji glasovi:
 Od doma podoh i skrenuh na jug.
 Moj put je bio naporan i dug,
 a smirio se, gdje o kršne žale
 Jadransko more razbija si vale,
 Gdje zlatno sunce žarko sja s nebesa,
 Gdje lovor cvate, mirta, gdje čempresa

mrke su sjene naokolo pale,
 u hladu svome zaklona mi dale.
 Tu nema zime; zlatno Božje sunce
 obasjava doline i vrhunice;
 sve smiješi se, sve cvate usred sjaja,
 komadić to je zemaljskoga raja,
 na koji božji blagoslov je pao,
 kad dobri Bog je svijet taj stvarat stao.
 Dalmacija je draga zemlja ova
 to kolijevka je naše kraljevine,
 biser u kruni naših pradjedova,
 i ponos naš i slava od davnine.

Zaputih se u sunčani taj kraj
 da nađem dvore, što ih resi slava,
 gdje počiva naš ognjen div, naš zmaj,
 Duh prvog našeg kralja — Tomislava.

Naš prvi kralj, što zlatnu krunu savi
 ko vlasti znak o ponosno si čelo,
 kad dom hrvatski podigo je k slavi,
 da divilo se čovječanstvo cijelo.

Pred njegovim mačem drhtao je svijet.
 Od straha i sam Carigrad se stresa,
 do zlatnih zvijezda sezao mu lijet,
 a slavom njegovom orila nebesa.

Potražih kralja; sjedio je mrk,
 na grud junačku silan pao brk.
 A sokolovo oko mirno gleda,
 tom pogledu se ništa sakrit ne da.
 Kad začuo je, zašt sam k njemu došo,
 licem mu mrkim slabi smiješak prošo
 tad reče, a u svake riječi sila,
 ko da je čelik ili kremen bila.

Ovako reče kralj: »Hrvati,
 budućnost svoju, ak želite znati,
 tu pomoć ne će ni najljepše riječi,
 jer riječima se djeco, ne ide k sreći.
 Jedino radom narod će se dići
 jedino radom k cilju svom će stići!
 Tim putem rada svakom poći valja:
 To poruka je Tomislava — kralja! —

Pred tisuć ljeta kad sam zemlju ovu
 uzdignuo do slavne kraljevine,
 kako sam silnu vlast joj stvorit mogo?
 Sjedinio sam naše pokrajine:

Dalmaciju, tu zemlju žarkog sunca,
 I Sloveniju, Istru kamenitu
 I Herceg-Bosnu šumovitu, divnu,
 I Banovinu plodnu, plemenitu:

Sve ove zemlje za me bila jedna.
 To Hrvatska bje moja kraljevina,
 Na svijetu prva, i najljepša meni
 ponosna, slavna moja domovina!

I jedan narod u njoj samo bio:
 hrvatski narod, slobodan i silan,
 i jedan jezik u njoj se zborio:
 hrvatski jezik, sladak i umilan;

I jedna samo vladala je želja:
 hrvatska slava mora vječna biti;
 i jedna k Bogu dizala se molba:
 da blagoslovom dom hrvatski štiti!

Od Jadranskog sinjeg našeg mora,
 do Dunava, što vale mutne valja
 Od hitre Mure do Bojane bistre,
 tud sezala je vlast hrvatskoga kralja.

Al udes ljuti snađe domovinu,
i raspalo se kraljevstvo Hrvata,
a njegva moć i slava brzo minu,
i razdijelio brat se je od brata.

No hoćete li, da vam zora sine,
tad radite, da opet se sjedine
sve pokrajine slavne zemlje ove,
što od davnine Hrvatska se zove!

Da na braniku otadžbine stoji,
ko čvrsti bedem monarkije ove,
da štit joj bude silan, nepredobiv,
pod slavnim žezlom kuće habzburgove.

I da je čuva na Jadranskom moru,
što hrvatsko je već tisuću ljeta,
i što ga dušman uzalud svojata:
jer hrvatsko će ostat, dok je svijeta!

Pa kad za osam ljeta dan taj dođe,*
što spomen-dan je naše domovine,
jer tisuć-ljeta svršit će se tada,
što digla se do časti kraljevine;

Na Duvanjskom što polju krunom svetom
ovjenčah se ko kralj hrvatski prvi
po volji Boga i naroda moga,
na obranu i spas hrvatske krvi:

O dajte da vas dan taj skori made
u složnom radu ko pred tisuć ljeta,
o dajte, dan taj da se sretno slavi
po svim zemljama hrvatskoga svijeta.

* Tomislav se okrunio 924. god. na Duvanjskom polju.

Da tisućljetna moja kraljevina,
do novog se života opet vine,
i stare slave naše djedovina
u ljepšem suncu opet da nam sine!

Za velik cilj al' treba radit znati!
Stog dižite se, dižite Hrvati!
I radite! Tad vratit će se slava,
iz dana vašeg kralja — Tomislava!

To reče kralj — i tad se naglo diže,
a u oku mu čudan plamen liže.
To znak je nade novoga svanuća,
i roda našeg novog uskrsnuća!
I nesta njeg! A ja se vratih k vama
da pitam vas, po ovim porukama
što svima nama činiti sad valja?

Djed (sklopi ruke):

O sinci moji po riječima kralja
raditi treba snažno, neumorno,
i ljubiti dom svoj žarko, djelotvorno!

O idite po svem hrvatskom rodu,
i dižite narod i naučajte ga,
da ljubi dom svoj, za njega da živi,
na svijetu od njeg nema slavnijega.

Oj dižite nam cjelovite ljude
i značajeve čvrste, kremenite
što znat će htjeti, i ustrajat vjerno
u radu svom za cilje plemenite!

Oj dižite nam i hrvatske žene,
jer velika ih sveta dužnost čeka,
ko majke treba da uzgoje narod
ko žene, — da mu od zla pruže lijeka.

Oj dižite nam i hrvatsku djecu,
i učite ih da su nasljednici
hrvatske slave, hrvatskog junaštva:
i dostojni nek budu baštinici.

Naučajte ih, da vijek služe vjerno,
da ne štede života svog ni krvi,
Na obranu monarhije kad zove
Hrvatski kralj ih: Franjo Josip prvi!

Fuj

O idite! Tad doći dan taj mora,
u zlatnom sjaju kad nam sunce sine,
i kad se rodu nova javi zora
vrh hrvatske nam lijepe domovine! —

Svi si pruže ruke.

Zastor pada!

Konac.

126-124	Osman Nuri, Ago Šarić. Pripoviest iz prošlosti Mostara	— — — — —	—,60
125-127	Vjenceslav Novak, Informator. Novela	— — — — —	—,90
128-129	Osman-Aziz, Marijanova rana i Pogibija i Osveta	— — — — —	—,60
130-138	Eugen Chavette, Gdje je milijunar. Kriminalni roman	— — — — —	2,40
139-147	Dogan P., Biela gospa s Trsat-grada. Historički roman (I. i II.)	— — — — —	3,—
148-149	Svilanić A., Kasna osveta. Kriminalna pripoviest	— — — — —	—,60
150-151	Tolstoj L. N., Gospodar i sluga. Pripoviest	— — — — —	—,60
152-158	Čarić Juraj, Obitelj kapetana Opovića	— — — — —	1,80
159-161	Relković, Satir	— — — — —	—,90
162-163	Shakespeare W., Mletački trgovac. Vesela igra	— — — — —	—,60
174-166	Kumičić Evgenij, Pobeljeni grobovi. Pripoviest	— — — — —	—,90
167-168	Pužar Zv., Hajdučka djela iz živ. zlogl. hrv. hajduka J. Udmanića	— — — — —	—,60
169-172	Devčić Ivan, Bunjevačka buna. Izvorna pripoviest	— — — — —	1,20
173-178	Sue E., Tajne gr. Pariza. Krim. rom. Hrv. prir. E. Kumičić. I. d.	— — — — —	1,80
179-183	Tajne grada Pariza, II. dio	— — — — —	1,80
184-186	Boisbogeji F., Ne ubij! Kriminalni roman	— — — — —	—,90
187-189	Ljubav pobjedjuje. Kriminalni roman iz američanskog života	— — — — —	—,90
190-191	Stanislav Grabovski, Gdje je grofica. Preveo N.	— — — — —	—,60
192-197	Devčić Ivan, Brinjsko-lički ustanak g. 1746. Historička pripoviest	— — — — —	1,80
198-200	J. A., Nestalo 86.000 talira. Kriminalni roman	— — — — —	—,90
201	Berger Kl., Ubit ću te ili ćeš me ubiti. Povijesna pripoviest	— — — — —	—,30
202-204	Gaboriau E., Ljubavno sgođe grofice Breuvilliers.	— — — — —	—,90
204a	Tolstoj L., Chopinova predigra	— — — — —	—,30
205-206	Dumas A., Ljubavni roman	— — — — —	—,60
207-210	Clarc Russel, Gusari. Roman iz pomorskog života	— — — — —	1,20
211-213	Griffiths, U brzom vlaku od Rima do Pariza	— — — — —	—,90
214-215	Paul de Kock, Barunica Blaguiskoff. Saljivi roman	— — — — —	—,60
216-221	Montepin Xav., Tajne crvene kuće. Roman iz francuskoga života	— — — — —	1,80
222-224	Conan Doyle, Znak četvorice. Kriminalni roman	— — — — —	—,90
225-228	Šegvić Cherubin, Na solinekih ruševinah. Pripoviest	— — — — —	1,20
229	Doyle A., Mjernikov palac. Kriminalna pripoviest	— — — — —	—,30
230	Rudolph Stratz, Uspjela varka ili laponska sablast	— — — — —	—,30
231	Neobična žena. Iz zapispnika jednoga redarstvenika	— — — — —	—,30
232	Ehrenmann F., Kako se nalazi sreća	— — — — —	—,30
233	E. M. Vacano, Čarobnjak. Pripoviest po istinitom događaju	— — — — —	—,30
234-235	Waldemar-Krban, Osamljen stan. Kriminalna pripoviest	— — — — —	—,60
236	Smith H., Uspomene živog pokopanog	— — — — —	—,30
237-238	Conan Doyle, Zagon. smrt. Krim. prip. A. Bock, Lukava odgojit.	— — — — —	—,60
239-241	Paul Bourget, Strašna zagonetka	— — — — —	—,90
242-243	Maupassant, Pripoviedke: Miraz, Kušnja, Varka, Mrtva ruka	— — — — —	—,60
244-246	Maqueta Aug., Ljubav i izdaja. Ljubavni roman	— — — — —	—,90
247-248	Devčić Ivan, Kobna osveta. Slika iz ličke prošlosti	— — — — —	—,60
249	Guy de Maupassant, Mala Roque. Kriminalna pripoviest	— — — — —	—,30
250-252	Gren K., Tajna u mlinu. Kriminalni roman	— — — — —	—,90
253	Heinrich Zschokke, Dioklecijan u Solinu	— — — — —	—,30
254-268	Eckstein Ernest, Nero. Historički roman	— — — — —	3,60
267-269	Jules Claretie, Mrtvačevo oko. Roman	— — — — —	—,90
270-271	Carlo May, Ošmač djevojaka	— — — — —	—,60
272-274	Roveta R., Prvi ljubavnik	— — — — —	—,90
275	Garšin V., Mali roman i druge pripoviedke. Nihilista. Na povratku sa rendes-vousa. Nećemo očuha	— — — — —	—,30
276-278	Devčić Ivan, Pad kneza Gregorija Kurjakovića. Pripoviest	— — — — —	—,90
279-283	Reviel-Davies, Zanimiva udova. Roman	— — — — —	1,50
284-286	Zaccane Piere, U parižkih podkrovnica	— — — — —	—,90
287-289	Zaccane Piere, Nepoznati iz Bellevillea	— — — — —	—,90
290-294	Gaboriau E., Zločin u Orcivalu. Kriminalni roman	— — — — —	1,50
295	Brett Harte, Čovjek na svjetloniku, Osuda	— — — — —	—,30
296	Tolstoj Lav., Što je novac?	— — — — —	—,30
297-298	Wachenbussen Haas, U ladji na Nilu	— — — — —	—,60
299-300	Paul de Kock, Gospodjica s tri steznika	— — — — —	—,60
301	Tolstoj Lav., Mora li sbiti tako biti?	— — — — —	—,30
302-311	Xavier de Montepin, Krvava ruka (Crvena krabulja)	— — — — —	3,—
312-319	Xavier de Montepin, Čovjek sa voštanimi kipovi	— — — — —	2,40
320	Maksim Gorki, Pustolov	— — — — —	—,30
321-333	Kumičić Evg., Kraljica Lepa ili propast kraljeva hrvatske krvi	— — — — —	3,60
334-337	Regnald Barnet, Tajne grada Londona	— — — — —	1,20
338-340	Bellamy, U godini 2000.	— — — — —	—,90
341-343	Devčić Ivan, U krvi i plamenu. Slika iz ličke prošlosti	— — — — —	—,90
344	Musset Alfred de, Prava ljubav. Pripoviest	— — — — —	—,30

KNJIŽARA L. HARTMANA (ST. KUGLI), ZAGREB.

345–350	Hugo Viktor, Zvonar majke Božje pariške	1.80
351–355	Jarro, Tatovi mrtvaca. Kriminalni roman	1.50
356–359	Conan Doyle, Tajinstveni bratić iz Amerike	1.20
360–362	Tajne biogradskega kraljevskoga dvora	0.90
363–364	Pierre Lucki, Lopudska sirotica. Pripoviest	0.60
365–366	Montepin, Zrtva ljubavi. Ljubavna pripoviest	0.60
367–369	Devčić Ivan, Uskočka osveta	0.90
370–371	Paul de Kock, Tri opasna poljubca. Pripoviedka	0.60
372–374	Clark Russel, Nenadani susret. Roman	0.90
375–376	Krčmarić, Skuta harambaša. Roman	0.60
377–380	Jarro, Umorstvo u ulici mjeseca. Kriminalni roman	1.20
381–383	Feuillet, Roman siromašna mladića	0.90
384–385	Becić, Vukićev most. Roman	0.60
386–387	Marryat, Gusar	0.60
388	Savjeti za udaju. Prievod	0.30
389	Prevost Marcel, Pisma parižanke o ljubavi	0.30
390–394	Gaboriau, Parižke varalice. Roman	1.50
395–396	Paul Bourget, Žensko srce	0.60
397–398	Mračna zagonetka	0.60
399–400	Ponson du Terrail, Liečnikova tajna	0.60
401	Kaniš li se ženiti?	0.30
402–403	Ford P., Pustolovina u brzom vlaku	0.60
404	Maksim Gorki, U tamnici	0.30
405–409	Robert Louis Stevenson, Otok Blaga	1.50
410	Tolstoj Lav, Veliki socialni grijeh	0.30
411	Kako ćete omiliti ženam?	0.30
412–416	Görstäcker F., Doživljaji naseljenika u Sjevernoj Americi	1.50
417–419	Balzac S., Kobna klisura	0.90
420	Grünwald-Zerkowitz, Udaja djevojaka bez miraza	0.30
421–430	Segvić Cherubin, Posljednji Kotromanići	3.00
431	Montepin X., Tajinstveni ubojica	0.30
432	Noćne sgode i nesgode Harun al Rašida	0.30
433–434	Segvić Cherubin, Boj na Grahovcu	0.60
435–436	Tolstoj Lav, Konac jednoga vieka	0.60
437–439	Ponson du Terrail, Majčina znamenka	0.90
440	Kako ćete uspjeti kod žena?	0.30
441–444	F. du Boisgobey, Modra koprena	1.20
445–447	Devčić Ivan, U gradu prestupka	0.90
448–489	F. du Boisgobey, Tajna u osamljenom dvorcu	0.60
450	Sienkiewicz, U tatarskom roblstvu	0.30
451	Maksim Gorki, Jedan od kraljeva republike	0.30
452	M. S. Schwartz, Doživljaji jednoga liečnika	0.30
453–461	Emile Gaboriau, Paklenske muke	2.70
462–464	Marryat, Leteći Holandez	0.90
465–466	Tolstoj Lav, Znamenovanje ruske revolucije	0.60
467	Marryat F., Bilo je nekoć	0.30
468	Kako ćeš uspjeti u životu	0.30
469	Conan Doyle, Otmica iz odgojilišta	0.30
470	Tolstoj Lav, Ne ubij!	0.30
471–479	Ewald August König, Na putu zločina	2.70
480–484	Devčić Ivan, Pad bana Mladina II.	1.50
485–489	Kobne slutnje. Roman. Prevela Marija Kumičić	1.50
490	Grof Xavier de Maistre, Kavkazki zarobljenici	0.30
491–495	Ivan Devčić-Ličanin, Posljednji knez otoka Krka	1.50
496–499	George Sand, Markez de Villemer	1.50
500–511	Grof Monte Cristo. Roman	3.50
512	Sreća kod žena	0.30
513–526	Gaboriau, Pariško roblje. Roman u 3 diela	4.20
527	Pavelić Milan Nikolić — glasoviti hajduk	0.60
528	W. Dühring, Kako da postanem bogat?	0.30
529	Kako se predobivaju mužkarci za ženitbu?	0.30
530	Šiler, Pjesma o zvonu	0.30
531	Tolstoj Lav, Ne mogu štititi!	0.30
532–540	Dumac — Le prince, Mrtvačeva ruka	2.70
541–544	Maurice Le Blanc, Arsene Lupin — provalnik iz strasti	1.20
545–553	Dumas, Posljednji dani kraljice Marije Antoniette	2.70
554–557	Shakespeare, Hamlet, Tragedija u 5 činova	1.20
558	Gdje je izvor ljubavnog osjećaju	0.30

KNJIŽARA L. HARTMANA (ST. KUGLI), ZAGREB.

572—579	Montepin, Miraz od tri milijuna	2.40
580—581	Glasoviti hajduci Sofrenije Nenadić i Vasilije Rogulja	—,60
582—583	Banovački razbojnici	—,60
584—587	Štok Perček, Špajsna pripečenja. Šaljive crtice (kajkavski)	1.20
588—593	Sienkiewicz H., Quo Vadis? Hist. roman iz dobe cara Nerona	1.80
594—597	Kumičić, Pod puškom. Doživljaji jednogod. dobrovoljca u Bosni	1.20
598—605	Klark Rusel, Kormilar Holdsworth. Roman iz pomorskog života	2.40
606—615	Tajne carigradskoga dvora	3.60
616	Turgenjev J. S., Pjesme u prozi	—,30
617—619	Jorgovanić, Crne niti	1.—
620—621	Gundulić, Dubravka	—,60
622—625	Golumicki, Car sablast	1.30
626—628	San Jelene Frankopanske	—,80
629—638	Dumas A., Tri mušketa. Roman u dva djela	3.—
639—642	Tolstoj Lav, Sevastopolske pripoviesti	1.—
643—654	Sienkiewicz, Ognjem i mačem	3.60
655	Tahtarev, Društvena vlast i država	—,30
656	Emerson, Veliki ljudi i napredak čovječanstva	—,30
657—663	Bogović, Pripoviesti	2.—
664—668	Poparić, Hrvati pod Venecijom. Historički roman	1.60
669—673	Boisgobey, Okovi ljubavi	1.50
674—679	Driant, Zarobljenici mora	1.80
680—682	Jorgovanić, Žena i ljubovca	1.—
683—688	Montepin, Tajna ladje »Titan«	2.—
689—704	Ponson du Terrail, Tajno društvo crvenih krabulja	3.—
705—706	Bjerson, Veseo momak	—,60
707—712	Dragošić, Kroz more jada	1.50
713—714	Tolstoj, Sreća i druge pripoviesti	—,60
715	Vernay, Budimo odvažni	—,30
716—720	Tomić, Pošurice	1.50
721—724	Tomić, Emin-agina ljubav. Pripoviest	1.20
725—731	Mérouvel, Pariški pakao	2.10
732—736	Tomić, Kapitanova kći. Pripoviest	1.50
737—740	Conscience, Demon igre	1.20
741—747	Boisgobey, Carigradske noći	2.10
748—750	Jambrečak, Iz poldine torbe	1.—
751—754	Gaston Leroux, Tajna žute sobe	1.20
755—761	Kumičić Evgenij, Sirota	3.—
762—767	Balzac, Povjest trinaestorice	1.80
763—770	Murgen, Iz umjetničkoga života	—,90
771—776	E. Fernandes y Gonzales, Gospodja noći	1.80
777—780	Kovačić, Baruničina ljubav	2.—
781—784	A. K. Greenova, Zatajena ženitba	1.20
785—795	Tolstoj, Ana Karenina. Roman. Prva knjiga	4.—
797—800	Tomić, Zastavnik Trenk i druge prip. (Sabr. djela, svezak III.)	2.—
801—803	Tomić, Zmaj od Bosne (Sabrana djela, svezak IV.)	2.—
804—806	Makica Škorpion, Zlatno muhe. Humoreske i pikanteske	1.—
806—807	Tomić, Barun Franjo Trenk (Sabrana djela, svezak VI.)	1.20
808—809	Tomić, Pastorak. (Sabrana djela, svezak VII.)	1.20
810—815	Tomić, Komedije. (Sabrana djela, svezak VIII.)	3.—
816	Kratak nauk o ženidbi	—,30
817—820	Ogrizović, Hasanaginica. Drama u tri čina	2.—
821—827	Tomić, Melita. Pripoviest iz novijega doba	2.—
828—832	Kovačić, Ljubljanska katastrofa i drugo. Sabrana djela sv. II.	2.—
833	France, Gospodja u bijeloj haljini i druge pripoviesti	—,60
834—837	Dahn, Atila. Historički roman iz dobe seobe naroda	1.20
838—841	Gaboriau, Radi žene. Kriminalni roman	1.20
842—847	Hrvatić, Žrtva ljubavi. Roman iz sadašnjega života	2.—
848—858	Tolstoj, Ana Karenina. Roman. Druga knjiga	5.—
859—870	Lepelletier, Napoleonove ljubavi. (Madame Sans-Gêne)	4.—
871—872	Knjiga ljubavi.	1.20
873—874	Flaubert, Tri novele.	1.—
875	Kovačić, Smrt babe Čengickinje.	1.20
876	Sienkiewicz, Hajdmo k njemu.	—,60
877	Tri noći u Veneciji.	1.—
878—880	Zrakom u Italiju.	1.—
881—882	Mitchell, Tajanstvena neznanka	—,60
883—885	Reeve, Otrovo pero.	1.—
886—887	Selma Lagerlöf, Legende	1.—
888—889	...	1.—